

Україна:

події,
факти,
коментарі

2013 № 2

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

Для керівників та працівників інформаційних структур на місцях
№ 2 2013

Засновник

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор

О. Онищенко, академік НАН України

Редакційна колегія:

В. Горовий, заступник головного редактора

Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації

Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу

Н. Вітушко, заввідділу електронних технологій обробки інформації

Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів

Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова

Видається з 01.01.1998 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Виходить двічі на місяць

Матеріали друкуються українською та російською мовами

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати тексти

Передрук – тільки з дозволу редакції

Адреса редакції:

НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03

E-mail: siaz@pochta.ru

www.nbuv.gov.ua/siaz.html

ЗМІСТ

Коротко про головне

Президент наголошує на важливості реформ, що сприятимуть створенню механізмів протистояння кризі	4
---	---

Аналітика

Якименко Ю.

Ход и перспективы российско-украинского диалога о вступлении Украины в Таможенный союз в оценках СММ	5
---	---

Тарасенко Н.

Законодавчий "сценарій" для української мови - можливі варіанти	10
--	----

Горова С.

Выплата Министерству обороны РФ долгов ЕЭСУ: мнения разделились по политическим мотивам	30
--	----

Кулицький С.

Розвиток газової сфери України в контексті останніх зрушень на міжнародних ринках газу (Продовження. Закінчення в наступному випуску)	35
---	----

Партійна позиція

Симоненко О.

Перші кроки парламентської діяльності ВО "Свобода": реакція світу та вітчизняні перспективи	48
--	----

Наука-суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти	57
Аерокосмічна і авіаційна галузі	58
Здобутки української археології	59
Інформаційні технології	59
Питання екології та уникнення техногенних катастроф	60
Освіта та кадрове забезпечення в Україні	63

Охорона здоров'я66
Наукові видання69
Наука і влада71

До уваги держслужбовця

Струнгар В. Конституції та конституційний процес: реферативно-бібліографічна база даних Фонду Президентів України75
---	-----

Президент наголошує на важливості реформ, що сприятимуть створенню механізмів протистояння кризі

Президент України В. Янукович під час виступів на пленарній сесії «Розвиток стратегічної інфраструктури» та неформальному засіданні світових економічних лідерів «Закладення підвалин для відродження Європи», які відбувалися в рамках Всесвітнього економічного форуму в Давосі, торкався теми реалізації реформ, які сприятимуть створенню механізмів для протистояння світовій економічній кризі. Про це глава держави повідомив під час спілкування з представниками ЗМІ.

За словами В. Януковича, у своїх виступах він наголошував на необхідності подолання кризи та створення гнучких механізмів, які би допомагали реагувати на ці виклики.

Також, зазначив Президент, порушувалося питання конкурентоспроможності країн та важливості співпраці в різних напрямках, зокрема покращання руху товарів, робочої сили та фінансів.

Крім того, як зазначив глава держави, він також звернув увагу учасників засідань на важливість розвитку інфраструктури України. «Я також висловив свою точку зору про те, що буде приваблювати інвесторів вкладати гроші в інвестиційні проекти транспортної інфраструктури», – сказав Президент.

На його переконання, інвесторів приваблюватиме створення владою відповідних умов для бізнесу – прозорість, передбачуваність держави в тарифоутворенні, дерегуляція (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.umo.edu.ua/asprantam/607>). – 2013. – 24.01*).

Аналітика

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Ход и перспективы российско-украинского диалога о вступлении Украины в Таможенный союз в оценках СМИ

Конец прошлого и начало нынешнего года стало для российско-украинских отношений периодом некоторого охлаждения, ознаменованного рядом дипломатических эксцессов. Одним из них стала отмена визита В. Януковича в Москву для встречи с его российским коллегой В. Путиным, запланированной на 18 декабря. Причиной такого решения стороны назвали недоработанность документов, касающихся перспектив сотрудничества Украины с Таможенным союзом. «Они должны быть подписаны пакетом: по каким-то договорились, по каким-то затормозился процесс», – заявил тогда помощник президента России Ю. Ушаков, как бы подчеркивая, что решение проблем между двумя странами по поводу перспектив их взаимоотношений в рамках Таможенного союза носит в основном технический характер.

Такое мнение, разумеется, было скептически расценено большинством политиков и экспертов. Дальнейший ход событий в очередной раз подтвердил, что украинско-российский диалог по поводу вступления Украины в ТС будет более долгим и трудным, чем пытаются представить общественности представители некоторых политических кругов.

В начале января широкий общественный резонанс вызвало заявление главы Департамента экономического сотрудничества МИД РФ А. Горбаня, который, комментируя в одном из интервью ход украинско-российских переговоров по поводу перспектив снижения цен на российский газ для Украины и сотрудничества страны с ТС, высказал мнение, что «Украина хочет одновременно сохранить два вектора: и вступить в Евросоюз, где её особо не ждут, и участвовать в Таможенном союзе, но только по тем параметрам, которые ей выгодны. Но так не бывает». «Что касается требований продавать Украине газ по тем же ценам, что и Белоруссии, они неосуществимы. Россия на это не пойдёт», – заявил российский чиновник, вызвав возмущение со стороны украинского внешнеполитического ведомства. Как заявил директор департамента и информационной политики МИД Украины О. Волошин, «украинский МИД не может оставить без внимания крайне недипломатичное и оскорбительное по отношению к Украине интервью нашего российского коллеги, господина Горбаня». О. Волошин также подчеркнул, что Украина в переговорах

с любыми международными организациями, в том числе ТС и ЕС, преследует исключительно свои национальные интересы. «Поэтому нам совершенно непонятен немного истеричный тон господина Горбаня, который он допустил в своём комментарии по поводу взаимоотношений Украины с ТС», – добавил украинский чиновник.

Эксперты по-разному расценили сложившуюся ситуацию.

Вполне оправданной посчитал реакцию украинского МИДа заместитель генерального директора Центра Разумкова, экс-заместитель министра иностранных дел Украины В. Чалый. «Если заявления перешли с высшего уровня на более низкий, и бюрократы позволяют себе делать подобные заявления, то это – неуважение в условиях переговорного процесса», – отметил эксперт, подчеркнув, что вопрос вступления Украины в Таможенный союз является исключительно политическим. При этом заявления российской стороны о возможности снижения цены на газ при условии присоединения Украины к ТС, которыми, как подчеркивает В. Чалый, связываются вопросы экономики и политики, стимулируют украинское правительство к переменам в энергетике. «Вопрос не в цене на газ для Украины, а в эффективности украинской экономики, в диверсификации поставок энергоресурсов, что позволило бы снизить цену на газ», – считает эксперт. Кроме того, заявляет В. Чалый, вступление Украины в ТС может принести лишь «короткие (на год-два) финансовые ресурсы в обмен на стратегические интересы». «Более сложные решения – это реформы, европейская интеграция, подписание Соглашения об ассоциации. Этот путь сложнее, но зато отвечает национальным интересам Украины», – считает В. Чалый.

В подобном ключе высказался также представитель Украины при Европейском Союзе, посол К. Елисеев, по словам которого вступление Украины в Таможенный союз даст Украине лишь краткосрочные дивиденды. «Сегодня перед Украиной пытаются поставить выбор: куда идти – в ЕС или в Таможенный союз? Причем, как ни парадоксально, наиболее категорически вопрос ставит именно Таможенный союз... Выбор между ЕС и ТС – это выбор между очевидным и гипотетическим, проверенным и рискованным. Нам предлагают забыть о “цивилизованном выборе”, о политической риторике двух десятилетий украинской независимости, об усилиях, приложенных на европейском направлении – и сделать разворот на 180 градусов в пользу относительно нового регионального проекта, к которому у украинского общества (так уж сложилось) масса вопросов политического характера», – заявляет К. Елисеев.

Экс-министр экономики В. Сулов напротив считает, что если Украина заинтересована в сохранении и развитии высокотехнологичного производства, то она должна присоединиться к ТС, что, по его мнению, поспособствует развитию машиностроения, авиастроения и ракетостроения. «Если же она хочет быть страной, добывающей природные ресурсы и живущей за счёт аграрного сектора – это, пожалуй, в Евросоюз. Там эта специализация Украине уже

определена. В украинской машиностроительной продукции там никто не нуждается», – говорит В. Сулов. Что касается цены на газ для Украины, то, по мнению эксперта, ее снижение возможно либо при вступлении страны в ТС, либо при достижении договоренностей по совместному использованию украинской газотранспортной системы. «Если Украина не соглашается на эти варианты (что она делает уже три года), то цена на газ для неё остается такой же, как и для остальных европейских стран. Так что эту ситуацию полностью контролирует украинское руководство», – считает эксперт.

В то же время некоторые специалисты высказывают мнение, что снижение цены на газ, по крайней мере, на 10–15 % – вполне оправданное требование Украины к РФ, так как это уравнило бы цены для Украины и Европы. Однако Россия не соглашается на такой шаг, обоснованно ожидая от Украины согласия на вступление в ТС под давлением экономических обстоятельств. «В целом, российские расчёты чёткие: если Украина, как в 2010 г., окажется в предефолтном состоянии, в том числе и из-за завышенной цены на газ, то у украинского руководства не будет иного выбора, кроме как согласиться на условия России и вступление в Таможенный союз», – комментирует ситуацию директор Института политического анализа и международных исследований С. Толстов. Таким образом, вступление Украины в ТС очень вероятно в случае, если страна окажется на пороге банкротства.

Такого же мнения придерживается эксперт Института мировой экономики НАН А. Шморгун, который, вслед за многими специалистами, указывает на большую вероятность вступления Украины в ТС вследствие дальнейшего углубления экономического кризиса. В то же время он считает, что для Украины было бы более выгодным и перспективным сосредоточиться на реализации конкретных экономических проектов как со странами ЕС, так и с членами Таможенного союза, не делая акцента на векторе интеграции. Речь может идти о сотрудничестве со странами Восточной Европы, находящимися в остром экономическом кризисе, или с Испанией и Италией, также нуждающимися в срочном решении своих экономических проблем, считает эксперт. «И аналогично – разработка и воплощение конкретных бизнес-программ и бизнес-проектов не в рамках определенных союзов с Россией, а с определенными регионами России и конкретными экономическими структурами в ее пределах», – говорит А. Шморгун.

Пока же украинское руководство демонстрирует готовность к сотрудничеству с Таможенным союзом в таком формате, который позволит не вступать в него на правах полноценного члена. Об этом, в частности, шла речь на состоявшемся 13 января в Черновцах седьмом заседании подкомитета по международному сотрудничеству российско-украинской межгосударственной комиссии, где встретились министры иностранных дел Украины и России Л. Кожара и С. Лавров. Стороны подписали итоговый протокол заседания и План взаимодействия между внешнеполитическими ведомствами двух стран на 2013 г.

Л. Кожара, указывая на необходимость развития экономического сотрудничества между Украиной и РФ, подчеркнул, что конкуренция на мировом рынке в будущем вынудит Украину, Россию и ЕС активнее взаимодействовать друг с другом. «Рано или поздно Украина, Россия и Европейский Союз должны стать частью общего рынка, их должны объединить безвизовый режим и зона свободной торговли. Европейский разрыв должен уйти в прошлое, также как экономические и энергетические войны», – заявил глава украинского МИДа. По его словам, сотрудничество между странами будет продлено и существенно активизируется, чему, в частности, также поспособствует председательство Украины в ОБСЕ в нынешнем году. Л. Кожара подчеркивает, что сегодня сложно делать долгосрочные прогнозы относительно дальнейшего хода мировых политических процессов, а также определить, какую позицию в мире займет Европа. Однако, считает он, «при любом сценарии для Европы особенно остро встанет вопрос ее конкурентоспособности, а значит – Европе неизбежно придется переступить через идеологические разногласия, которые ее еще сегодня разделяют».

Глава российского МИДа в свою очередь сделал акцент на сотрудничестве России и Украины в рамках СНГ, подчеркнув, что сегодня российско-украинские отношения находятся на подъеме. «Бесспорно, фундаментом нашего взаимодействия является экономика. Мы сегодня говорили об этих перспективах, которые перед нами открываются, в том числе в связи со вступлением в силу и для Украины, и для России Соглашения о зоне свободной торговли в Содружестве Независимых Государств», – заявил С. Лавров, комментируя ход встречи.

Накануне визита главы российского МИДа в Украину некоторые эксперты высказывали мнение, что это мероприятие поспособствует урегулированию вопроса о следующей встрече президентов двух стран. Однако министры не затрагивали тему предстоящего визита украинского Президента в Москву.

По словам исполнительного директора Центра прикладных политических исследований «Пента» А. Леонова, встреча министров стала поиском точек соприкосновения по важным для обеих стран геополитическим и энергетическим вопросам, решение которых «не может ограничиться разовыми переговорами».

«Изначально было заявлено о том, что разговор пойдет в том числе и о формулах сотрудничества Украины с Таможенным союзом. Предполагаю, исходя из повестки дня встречи министров, что в ходе следующей встречи может быть сделана попытка как-то сместить позицию России в вопросе присоединения Украины к Таможенному союзу в обмен на уступки официального Киева по вопросу урегулирования конфликта в Приднестровье», – отмечает А. Леонов. Он считает, что Украина могла бы поддержать позицию России по Приднестровью в обмен на уступки со стороны России в вопросе сотрудничества с Таможенным союзом.

Как и следовало ожидать, у обозревателей нет единого мнения насчет эффективности состоявшегося мероприятия. В то же время они не отрицают, что оно имеет определенное значение, в том числе в плане подготовки новой встречи президентов Украины и РФ, хотя речь об этом на мероприятии и не шла.

С оптимизмом расценил результаты встречи министров политолог В. Калуга. «Глобальные вопросы в странах бывшего Советского Союза больше решаются на субъективном уровне, чем на объективном. Заявление Л. Кожары о том, что налажены отношения со своим коллегой – достаточно значимое», – считает эксперт. В то же время, по его мнению, в провластных кругах нет единого мнения относительно приоритетов во внешнеполитической ориентации Украины. В Партии регионов, отмечает эксперт, есть несколько формирований: одни тяготеют к Европе, другие – к России. Но кадровая политика Президента сегодня свидетельствует о преобладании «евразийских» приоритетов: «На ключевые посты в стране назначаются люди, ориентированные на сотрудничество с Россией. “Семья Януковича” больше тяготеет к России», – заявляет В. Калуга. Но, несмотря на некоторое смещение внешнеполитического вектора страны в сторону России, Украина вряд ли в ближайшее время добьется снижения цены на российский газ. «Вопрос с ценой на газ – это болевая точка. Не только для Виктора Януковича – любого главы Украины. Этот вопрос никогда не будет урегулирован до конца, поскольку позволяет манипулировать действиями официального Киева», – отмечает В. Калуга.

В то же время, комментируя перспективы хода украинско-российского диалога в нынешнем году, некоторые обозреватели высказывают мнение, что даже согласие России на снижение цен на газ может оказаться недостаточным аргументом для присоединения Украины к ТС.

Хотя новый год начался с роста давления на Украину по поводу её стратегического самоопределения, однако, по мнению директора энергетических программ Центра «Номос» М. Гончара, «такие формы шантажа вряд ли будут иметь успех».

«Россия несколько модифицировала свою политику по отношению к Украине и, в который раз, не достигнув желательного результата в виде присоединения Украины к евразийским интеграционным проектам, она предпринимает замаскированные шаги, уводя внимание в сторону от темы ТС. На самом деле в ближайшее время главным направлением удара будет украинская ГТС. Поскольку российская сторона исходит из того, что наиболее эффективным методом интеграции на постсоветском пространстве является инфраструктурная интеграция и восстановление технологического и организационного единства энергетической инфраструктуры, в частности газотранспортной инфраструктуры советских времен», – заявляет эксперт.

Политолог С. Федорчук прогнозирует, что в 2013 г. Украина не войдет в Таможенный союз. В нынешнем году «главным лоббистом Таможенного союза станет Премьер-министр Н. Азаров... В. Янукович будет занимать

многовекторною позицію: ні вашим, ні нашим», – вважає експерт. Він підкреслює, що не бачить передумов для принципіальних змін у українсько-російських відносинах. «Ураховуючи те, що позиція російської влади в відношенні України визначена, вони бачать Україну тільки в складі Таможенного союзу і сьогодні намагаються запропонувати солодку конфету в формі знижки на газ. Безкоштовний сир буває тільки в мишеловці, за яку потім доводиться дорого платити», – каже С. Федорчук. Таким чином, на думку експерта, в поточному році українсько-російські політичні відносини будуть такими ж катастрофічними, як і в минулому році. «Сьогодні багато проросійських і прозахідних аналітиків вважають, що 2012 р. був катастрофічним в російсько-українських дипломатичних і політичних відносинах. С моєї точки зору, 2013 р. буде ще більш складним в двосторонніх взаємовідносинах України і Російської Федерації. ...Президент України В. Янукович перебуває в патовій ситуації, як посадова особа, що визначає зовнішню політику України, що відповідає за зовнішній курс держави. Я не бачу підстав на 2013 р., щоб Україна зробила однозначний вибір у зовнішній політиці», – зауважує С. Федорчук.

В той час, що в поточному році Україна буде продовжувати політику многовекторності, впевнений директор соціологічної служби «Український барометр» В. Небоженко. «Україна не збирається сидіти на двох стільцях, вона просто кожен раз ставить перед геополітичним партнером обмеження, які не дають можливості ввійти в якийсь союз», – каже експерт. На його думку, ввійти в Європейський Союз – перспектива малореальна для України. В той же час аргументація Росії щодо вигідності приєднання України до Таможенного союзу також не знаходить достатньої кількості прихильників. Таким чином, очікувати радикальних проривів в українсько-російських відносинах в найближчий час не варто.

Н. Тарасенко, власкор. СІАЗ НБУВ

Законодавчий «сценарій» для української мови – можливі варіанти

Українське законодавство про мову бере початок від 24 березня 1918 р., коли було прийнято Закон Центральної Ради про запровадження української мови в банківській і торговій сфері. У ньому, зокрема, вказувалося: «Всякого роду написи, вивіски... повинні писатися державною українською мовою...». У пункті 3 проголошено: «Мовою в діловодстві має бути державна українська».

3 січня 1919 р. Директорія видала закон про державну українську мову в УНР та про обов'язкове використання української мови в діловодстві Ук-

раїнської академії наук. Однак із втратою незалежності Української Народної Республіки ці закони перестали діяти.

21 вересня 1920 р. Рада народних комісарів УРСР ухвалила декрет про українську мову – її запроваджено як предмет у школах і введено до використання в державних закладах та установах. Наступного року ВУЦВК затвердив «Кодекс законів про народну освіту в УРСР», де сказано, що «українська мова як мова більшості населення України, особливо на селі, і російська мова як мова більшості населення в містах і загальносоюзна мова, мають в УРСР загальнодержавне значення і повинні викладатися у всіх навчально-виховних закладах Української Соціалістичної Радянської Республіки».

1 серпня 1923 р. Раднарком УРСР видав Декрет «Про заходи забезпечення рівноправності мов і сприяння розвитку української мови». В Україні 1925 р. вийшла серія постанов про українізацію. У цих документах йшлося про відкриття шкіл з українською мовою навчання, збільшення кількості видань різної літератури, зокрема підручників, газет, журналів, українською мовою, вивчення української мови державними службовцями, переведення діловодства на українську мову тощо. На початку 30-х років українізація помітно гальмується, її здобутки ліквідуються, а 22 листопада 1933 р. ЦК КП(б)У ухвалює постанову про її припинення. Почався зворотний процес звуження функцій української мови та витіснення її російською.

1989 р. було конституційно закріплено державний статус української мови в Україні, а 28 жовтня 1989 р. прийнято Закон «Про мови в Українській РСР», який, однак, окреслюючи сфери застосування української мови, передбачає, що практично всюди замість неї може використовуватися російська чи інша мова:

Ст. 2. Державною мовою Української Радянської Соціалістичної Республіки є українська мова. Українська РСР забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя.

Ст. 4. Мовами міжнаціонального спілкування в Українській РСР є українська, російська та інші мови.

Ст. 5. Громадянин вправі звертатися до державних, партійних, громадських органів, підприємств, установ і організацій українською [...], російською мовою або мовою, прийнятою для сторін. [...] Рішення по суті звернення оформляється українською мовою чи іншою мовою роботи [...]. За бажанням громадянина таке рішення може бути видане йому в перекладі російською мовою.

Ст. 6. Службові особи державних, партійних, громадських органів, установ і організацій повинні володіти українською і російськими мовами, а в разі необхідності – й іншою національною мовою [...]. Незнання громадянином української або російської мови не є підставою для відмови йому у прийнятті на роботу.

Ст. 8. Будь-які привілеї чи обмеження прав особи за мовною ознакою, мовна дискримінація неприпустимі.

Ст. 10. Акти найвищих органів державної влади та управління Української РСР приймаються українською мовою і публікуються українською і російською мовами.

Ст. 11. Мовою роботи, діловодства і документації, а також взаємовідносин державних, партійних, громадських органів, підприємств, установ і організацій є українська мова, [... однак] може бути і національна мова більшості населення тієї чи іншої місцевості.

Ст. 13. Технічна і проектна документація в Українській РСР виготовляється українською або російською мовою.

Ст. 14. Офіційні документи, які посвідчують статус громадянина, – паспорт, трудова книжка, документи про освіту, свідоцтво про народження, про одруження, а також документи про смерть особи виконуються українською і російською мовами.

Ст. 26 та 27. Мовою виховання в дитячих дошкільних установах та загальноосвітніх школах є українська мова, [... однак] можуть створюватись загальноосвітні школи, в яких навчальна і виховна робота ведеться мовою, спільно визначеною батьками школярів. Вивчення в усіх загальноосвітніх школах української і російської мов є обов'язковим.

Ст. 30. Результати науково-дослідних робіт оформляються українською або російською мовою.

Відповідно до ст. 10 Конституції України українська мова є єдиною державною мовою України. «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом».

Крім того, ще шість статей Основного закону України – 11, 12, 92, 103, 127 та 148 – теж певною мірою стосуються функціонування української та інших мов в Україні та мовних потреб українців, що мешкають поза межами України.

Рішенням Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р. про офіційне тлумачення положень ст. 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її в навчальному процесі в навчальних закладах України у п. 3 установчої частини рішення та п. 1 основної частини рішення зазначено таке:

Під державною (офіційною) мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування в публічних сферах суспільного життя.

Українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та

органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо). Поряд з українською мовою можуть використовуватися й інші мови.

Відповідно до чинних законів питання застосування української мови визначено щодо розгляду звернень громадян; діяльності Збройних сил України та Національної гвардії України; видання друкованої продукції, призначеної для службового та ужиткового користування, що розповсюджується через державні підприємства, установи і організації (бланки, форми, квитанції, квитки, посвідчення, дипломи тощо); висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації; оформлення митних документів тощо.

Володіння державною мовою є обов'язковою умовою для прийняття до громадянства України.

Згідно з чинним Законом Української РСР «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 р., службові особи державних органів, установ і організацій повинні володіти українською мовою.

Відповідно до Закону України «Про освіту» в редакції від 23 березня 1996 р. (ст. 7) та Закону України «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 р. (ст. 7) встановлено, що мовою виховання в дитячих дошкільних установах, мовою навчання і виховання в загальноосвітніх школах, професійно-технічних училищах, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах є українська мова.

Володіння українською мовою є однією з обов'язкових умов для зайняття декількох державних посад (Президента, судді та судді Конституційного Суду України).

Незважаючи на конституційність статусу української мови, мовна ситуація та проблема статусу мов в Україні постійно перебувають у центрі уваги й протистояння різних політичних сил. Зазвичай партії та виборчі блоки зосереджують увагу на питаннях мовної політики під час виборчих кампаній. Здебільшого порушуються питання щодо перегляду статусу російської мови, надання їй статусу державної або офіційної. Найпоспідовнішим провідником цієї ідеї є Президент В. Янукович та Партія регіонів, які у своїх передвиборних програмах традиційно дотримувалися ідеї надання російській мові статусу державної. У програмі В. Януковича з 2010 р. значиться девіз «Дві мови – одна країна!». Можна пригадати, що в березні 2012 р. було заявлено, що найближчим часом Україна ухвалить закон про дві державні мови – українську та російську: «У цьому зацікавлена Україна, в цьому зацікавлені люди, в цьому зацікавлене населення, яке розмовляє в основному двома мовами – українською та російською», – зазначав Президент. Тему державного статусу російської мови він порушував вже не – як у попередні роки – через «єдність в розмаїтті», а з точки зору «реального утвердження в Україні європейських стандартів демократії, неухильного забезпечення прав і свобод людини»,

Президент посилався на норми «міжнародного права, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин».

У програмі Партії регіонів, з якою вона йшла на парламентські вибори-2012, також передбачено «надання російській мові статусу другої державної».

Утім, реальні кроки в напрямі зміцнення позицій російської мови «регіонали» розпочали ще напередодні виборів, ініціювавши прийняття Закону «Про засади державної мовної політики», який вступив у дію з 8 липня 2012 р. Закон зміцнив позиції російської мови та мов інших національних меншин у регіонах, де частка носіїв таких мов у загальній масі населення становить 10 % і вище.

Ухвалення документа загострило політичну ситуацію в країні. З перших днів дії Закону почалися проблеми з його втіленням. Наприклад, Ізмаїльська міська рада, визнавши російську регіональною мовою, відмовилася надати аналогічний статус болгарській мові. А голова Донецької облради А. Федорук застеріг ради нижчого рівня: якщо в них з'явиться бажання визнати регіональними інші мови, окрім російської, наприклад грецьку, то вони мають спочатку відшукати джерела фінансування такої ініціативи. На перешкоди наткнулися і в Берегові Закарпатської області, де не змогли виконати пункт про обов'язкове володіння держслужбовцями регіональною мовою. Виявилося, що в місті, яке традиційно вважається угорськомовним, таких чиновників – лише третина від необхідної кількості.

Однак це не завадило наданню російській мові статусу регіональної обласними радами – Дніпропетровською, Донецькою, Запорізькою, Луганською, Одеською, Херсонською, Харківською, Миколаївською, а також міськими Ізмаїльською, Одеською, Миколаївською, Севастопольською, Луганською, Запорізькою, Донецькою. Статус регіональної російській мові надала Харківська міська рада. Крім того, російську мову підтримали в Ялті і Красному Лучі.

У свою чергу, Тернопільська облрада відмовилася визнавати «мовний» закон і звернулася до Конституційного Суду з вимогою визнати його неконституційним. Аналогічні рішення прийняли Івано-Франківська, Львівська облради.

Президент В. Янукович, зважаючи на неоднозначне сприйняття суспільством Закону «Про засади державної мовної політики», доручив Кабінету Міністрів створити робочу групу для розробки пропозицій щодо вдосконалення законодавства про порядок застосування мов в Україні. Групу з доопрацювання «мовного закону» очолила тодішній віце-прем'єр з гуманітарних питань Р. Богатирьова. До складу групи увійшли 42 учасники, які розділилися на дві підгрупи – під керівництвом экс-президента Л. Кравчука та ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка Л. Губерського.

Головною метою робочої групи було узгодження чинного мовного закону з Конституцією України та Європейською хартією регіональних мов або мов меншин. Передусім експерти змінили назву закону – запропонований законо-

проект називається «Про порядок застосування мов в Україні». Крім того, документ зазнав цілої низки принципів змін.

Зокрема, з нього були видалені положення про мовне самовизначення. За словами члена робочої групи з доопрацювання закону, професора Національного університету «Києво-Могилянська академія» В. Василенка, автори чинного Закону неправильно трактували мовну Хартію. Як пояснив експерт, у Хартії йдеться лише про принцип недискримінації на мовному ґрунті, а не про мовне самовизначення. На думку В. Василенка, таке самовизначення є не більш логічним, ніж «податкове самовизначення».

Робоча група також відкорегувала визначення принципів понять: «державна мова», «рідна мова», «регіональна мова», «мова меншин».

Згідно з документом, за українською мовою зберігається статус державної. Її використання є обов'язковим у судо- і діловодстві, у діяльності органів державної влади, Збройних сил, у сфері науки і освіти, рекламі. Більше того, пропонується обов'язкове тестування держслужбовців на знання державної мови, запровадження обов'язкового кваліфікаційного екзамену з української мови для чиновників усіх рівнів.

При цьому встановлюється 75 % квота мовлення українською мовою для загальнонаціональних теле- і радіоканалів. Передачі та фільми, виготовлені на інших мовах, повинні бути дубльовані, озвучені або забезпечені субтитрами державною мовою.

До регіональних мов, згідно з новою редакцією закону, будуть належати: білоруська, болгарська, вірменська, гагаузька, ідиш, караїмська, кримсько-татарська, кримчаська, молдавська, німецька, новогрецька, польська, ромська, російська, румунська, словацька та угорська.

Відзначається, що їм може бути надана держпідтримка, але лише в тому випадку, якщо на конкретній території проживає не менше 30 % носіїв такої мови. Зокрема, зібравши підписи як мінімум 30 % членів територіальної громади, місцева рада звертається до обласної ради з проханням просити перед парламентом про «підтримку або захист регіональної мови або мови нацменшин».

У свою чергу, облрада протягом 30 днів звертається з таким клопотанням до Верховної Ради, яка «приймає закон про підтримку та захист регіональної мови або мови національної меншини в межах територіальної громади села, селища або міста». За умови надання статусу регіональної на певній території ця мова використовується паралельно з державною.

Для підтримки мов нацменшин є й інші пропозиції. Наприклад, для Кримської автономії запропоновано окремо розглянути заходи щодо захисту кримськотатарської мови та внести їх як окремий пункт до законопроекту.

Противники законопроекту заявили, що він не здатен забезпечити використання мов національних меншин в Україні. Серед членів робочої групи такої думки дотримувався, зокрема, директор української філії Інституту країн СНД В. Корнілов. Він вважає, що запропонований документ «звужує

можливості використання регіональних мов і порушує права громадян». «В окремих регіонах російська зможе використовуватися як регіональна разом із державною, незважаючи на квоту в 30 %. Однак це обмеження робить неможливим використання інших регіональних мов. До того ж процедурно домогтися цього стає дуже складно – збір підписів, звернення до місцевих рад», – зазначив В. Корнілов.

Автор «мовного закону» В. Колесніченко назвав діяльність робочої групи провальною. «Вона була створена для внесення поправок в мій закон. А її члени, більшість з яких, м'яко кажучи, українофіли, із самого початку стали на шлях конфронтації і розробили абсолютно нову редакцію», – вважає політик. В. Колесніченко також назвав документ «гидотою» і заявив, що його прийняття може «привести до громадянської війни».

Підгрупою Л. Губерського був розроблений проект концепції державної програми розвитку і функціонування української мови, покликаний забезпечити її повноцінне використання в різних сферах. Зокрема, у документі для цього пропонується розробити нову редакцію українського правопису, створити центри і регулярні курси вивчення української мови для держслужбовців, військових та інших громадян країни, а також мігрантів.

Крім того, розробники концепції пропонують забезпечити навчальні заклади літературою та підручниками державною мовою, підготувати комплексний онлайн-курс щодо її вивчення, встановити надбавки до зарплати вчителям української мови і літератури та викладацькому складу молодшої школи, забезпечити підтримку книговидавництва українською і функціонування української мови у сфері кінематографії.

Окремим пунктом зазначається необхідність розробки «дієвих механізмів контролю над дотриманням мовного законодавства». Зокрема, пропонується накладати штрафи на чиновників, які у своїй роботі не використовують українську мову як державну.

Член робочої групи, директор Інституту літератури ім. Шевченка М. Жулинський зазначив, що при складанні документа розробники спиралися на закон Французької Республіки 1994 р. про французьку мову, у якому передбачена відповідальність за порушення мовного закону – від солідних штрафів до шести місяців тюремного ув'язнення.

«Не впевнений, що Україна буде готова ввести кримінальну відповідальність, але адміністративна повинна бути обов'язково, зокрема для чиновників, які у своїй роботі не використовують українську мову як державну», – запропонував експерт.

Було розроблено також порядок фінансування заходів з розвитку української мови, яке заплановано здійснювати за рахунок державного та місцевого бюджетів. Зокрема, з держбюджету передбачається витратити 582 млн 239 тис. грн: у 2013 р. – більше 168 млн грн, у 2014 р. – понад

220 млн грн, у 2015 р. – понад 192 млн грн. З місцевих бюджетів на ці цілі пропонують виділити до 2015 р. понад 1 млн грн.

Обидва документи, розроблені робочою групою, були передані в Кабмін, де їх обіцяли розглянути «у найближчий час без затримок», однак вони так і не були розглянуті Верховною Радою.

Тим часом мовне питання й надалі лишається каменем спотикання українських політиків. Боротьба за українську мову або проти неї, як і раніше, залишиться одним з головних приводів для парламентських баталій. За період функціонування нової Верховної Ради в парламенті зареєстровано, як мінімум, сім нових законопроектів, спрямованих на регулювання мовної сфери. Деякі з них – наприклад, «опозиційний» проект В. Яворівського, М. Матіос та І. Фаріон – отримали досить широкий розголос, інші залишилися практично непоміченими.

Чотири із семи згаданих проектів передбачають скасування чинного Закону України «Про основи державної мовної політики». Найлаконічнішим автором став «б'ютівець» В. Кириленко (проект закону № 1190 від 29 грудня 2012 р.), який запропонував просто визнати нинішній Закон недійсним, оскільки він суперечить Конституції, Європейській хартії регіональних або міноритарних мов і, до того ж, прийнятий із грубими порушеннями українського законодавства.

Інші автори пішли далі, розробивши свої варіанти закону або доповнень до нього. Об'єднуючою рисою всіх цих документів є посилення тією чи іншою мірою позицій державної мови. Насамперед у роботі державного апарату – як, наприклад, у проекті закону позафракційного депутата І. Палиці (№ 1102 від 17.12.2012 р.). А брати Балогі разом з В. Петьовкою хочуть не тільки повернути держмову в держоргани, але й доповнити діючий мовний Закон нормою, яка гарантувала б перевірку знання української для чиновників, суддів, працівників прокуратури, військовослужбовців та інших держслужбовців.

Ще ширшим використання української бачить М. Катеринчук (законопроект № 1144 «Про державну мову України»). Згідно з його документом, крім держслужби, використання української повинно бути закріплено в діловодстві, оформленні документів, найменуваннях усіляких установ і організацій тощо. Також українська повинна повернутися в рекламу, на телерадіоканали і в ЗМІ. За винятком випадків, коли вони створювалися спеціально для мовлення або видавничої діяльності іноземними або міноритарними мовами.

Трохи осібно стоїть проект екс-спікера Верховної Ради В. Литвина. Треба зазначити, що порівняно з іншими проектами В. Литвина прописаний досить непогано. У ньому заново визначаються ознаки наявності регіональної мови – не менше ніж 15 % носіїв від загальної кількості громадян, які проживають у регіоні. Чітко прописується, хто і як може ініціювати заходи, спрямовані на використання такої мови. Також вказуються рамки її використання, що, з одного боку, твердо закріплює чільний статус державної мови, а з іншого –

прибирає існуючу нині правову колізію. Адже за Конституцією українська є головною мовою в країні, але, за законом В. Колесніченка, знати її не обов'язково: все повинно бути доступно і регіональними мовами, а по суті, однією з них – російською.

Найбільший резонанс викликав законопроект № 1233 від 10 січня 2013 р., авторами якого стали депутати від опозиції: В. Яворівський (ВО «Батьківщина»), І. Фаріон (ВО «Свобода») та М. Матіос (партія УДАР). Законопроект «Про функціонування української мови як державної та порядок застосування інших мов в Україні» передбачає, що «будь-яка інша мова, що застосовується в Україні, окрім української як мови титульної нації та мов інших корінних народів України, є іноземною мовою».

Законопроект передбачає доволі широке розуміння поняття «міноритарної» мови. Це мова, відмінна від української та яку традиційно застосовували в межах території України громадяни України, що становлять кількісно меншу групу, ніж решта населення України. Діалекти та говірки української мови, а також мови мігрантів не є регіональними («міноритарними») мовами.

Відповідно до законопроекту, будь-які заходи на розвиток, застосування і захист мов національних меншин чи регіональних (міноритарних) мов не повинні здійснюватися на шкоду українській мові як державній (офіційній) та не повинні перешкоджати її вивченню.

У документі передбачено, що «спроби запровадження офіційної багатомовності на національному рівні всупереч Конституції України і встановленій конституційній процедурі є діями, спрямованими на розпалювання міжетнічної ворожнечі, мовний розкол країни, порушення конституційного ладу і територіальної цілісності України». «Публічне приниження чи зневажання української мови є неприпустимими нарівні з наругою над державними символами України», – підкреслюється в проекті закону.

Законопроект передбачає обов'язкове вільне володіння українською мовою та підтвердження необхідного рівня володіння нею для того, щоб громадянин України обійняв посаду, зокрема Президента України; депутатів всіх рівнів; члена Кабінету Міністрів; уповноваженого Верховної Ради з прав людини; члена Національної ради з питань телебачення і радіомовлення; члена Вищої ради юстиції; члена Центральної виборчої комісії; суддів; державного службовця.

Зазначається, що рівень володіння українською мовою, необхідний для того, щоб обійняти відповідну посаду, визначає Національна комісія зі стандартів державної мови. Складання іспиту на рівень володіння українською мовою, необхідне для того, щоб обійняти відповідну посаду, здійснюється в Центрі української мови. Також передбачено складання іспиту на рівень володіння українською мовою, необхідного для набуття громадянства України.

Відповідно до законопроекту, держава забезпечує кожному громадянину України право отримати освіту українською мовою у державних та комунальних дошкільних, загальних середніх та вищих навчальних закладах. У місце-

востях традиційного поселення осіб, що належать до національної меншини і чисельність яких становить не менше ніж 50 % громади села, селища або міста районного значення, мовою загальної середньої освіти у державних та комунальних дошкільних навчальних закладах може бути поряд з українською мовою також і відповідна мова національної меншини або відповідна регіональна (міноритарна) мова, яка запроваджується як мова дошкільної освіти на підставі подання громадського об'єднання, що представляє інтереси національної меншини і місцезнаходженням якого є відповідне село, селище, місто районного значення.

Мовлення державних, комунальних та громадських телерадіоорганізацій здійснюється українською мовою. У місцевостях традиційного поселення осіб, що належать до національної меншини, громадські та комунальні телерадіоорганізації можуть здійснювати мовлення поряд з українською також відповідною мовою національної меншини або відповідною регіональною (міноритарною) мовою. Обсяг мовлення мовою національної меншини або регіональною (міноритарною) мовою не може перевищувати 50 % ефірного часу телерадіоорганізації.

Видання друкованих засобів масової інформації, заснованих громадянами України та юридичними особами, зареєстрованими в Україні, здійснюється українською мовою. У законопроекті передбачено, що виробництво фільмів в Україні за кошти державного бюджету України здійснюється виключно українською мовою. Усі іноземні фільми, які розповсюджуються та демонструються в Україні, повинні бути дубльовані українською мовою. Кінотеатри можуть демонструвати іноземні фільми мовою оригіналу, супроводжуючи субтитруванням українською мовою. Кількість сеансів іноземного фільму, що демонструється мовою оригіналу, не може перевищувати 10 % від загальної кількості сеансів демонстрування цього фільму в кінотеатрі.

Автори документа вважають за доцільне, щоб місцеві телекомпанії змогли б вести мовлення регіональною мовою, але не більше 50 % ефірного часу. Реклама, аудіо- та відеоматеріали телевізійних та радіокомпаній в Україні, відзняті за бюджетні кошти, повинні послуговуватись українською мовою.

Перехідними положеннями цього законопроекту передбачено внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення. Відповідно до них, порушення порядку застосування та стандартів української мови у внутрішніх актах, у діловодстві та документообігу з боку організацій та суб'єктів господарювання усіх форм власності мають наслідком накладення штрафу на посадових осіб, громадян – суб'єктів підприємницької діяльності – від 300 до 400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (5100–6800 грн).

Також передбачено внести зміни до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», передбачивши, що промовець, який не володіє державною мовою, може виступати іншою мовою, а переклад його виступу на українську мову забезпечує Апарат Верховної Ради.

За словами народного депутата від «Батьківщини» В. Яворівського, перш ніж створити власний законопроект, автори «опрацювали 12 чи 13 європейських законів. Це говорить про те, що в ньому немає нічого надприродного. Ми просто вийшли на європейський рівень. Так, цей закон радикальний, і впровадити його буде нелегко. Але у тій же Росії діє ще більш радикальний мовний закон», констатував В. Яворівський. На думку нардепа, законопроект має шанси набрати необхідну кількість голосів. Окрім того, ініціатори готові піти на певні компроміси.

На думку експертів, запропонований опозицією законопроект важко назвати збалансованим, автори документа, навпаки, штовхають мовний маятник у радикально протилежний бік порівняно з прийнятим мовним Законом. Закон містить значну кількість відверто дискримінаційних норм, тому іншого майбутнього, крім шквалу критики і провалу, у цього закону немає.

Своє обурення мовним законопроектом опозиції та занепокоєння фактом появи такої законодавчої ініціативи у вищому законодавчому органі країни вже висловили угорці України. Як повідомив народний депутат, голова Демократичної спілки угорців України І. Гайдош, про це йдеться в заяві, прийнятій 17 січня на засіданні президії Демократичної спілки угорців України, стосовно реєстрації у Верховній Раді України проекту закону України «Про функціонування української мови як державної та порядок застосування інших мов в Україні».

Зокрема, зі слів нардепа, на засіданні прозвучало, що поданий на розгляд Верховної Ради України народними депутатами України В. Яворівським (ВО «Батьківщина»), М. Магіос (політична партія УДАР) та І. Фаріон (ВО «Свобода») документ без перебільшення є «унікальним» в українській законодавчій практиці. Адже суспільство отримало документ, ряд положень якого суперечить не тільки Конституції і міжнародно-правовим зобов'язанням України, а й здоровому глузду.

Голова ДСУУ наголошує, що законодавчі пропозиції, які містяться в цьому законопроекті, несуть у собі загрозу порушення основоположних культурних, соціальних і політичних прав громадян України – осіб належних до національних меншин, порушують їхні конституційні права, націлені на позбавлення їх існуючих можливостей задоволення своїх національно-культурних потреб, у брутальній формі нехтують міжнародно-правовими зобов'язаннями України щодо захисту прав людини, у тому числі осіб, належних до національних меншин.

Президія Демократичної спілки угорців України наполягає, що, обгрутовуючи своє намагання встановлення тотальної одномовності, автори законопроекту припускаються прямої фальсифікації змісту текстів основоположних державотворчих документів. «Так, у преамбулі стверджують, що “Україну було проголошено і створено як суверенну національну державу”, фактично заперечуючи державотворчу роль і місію більше ніж 10 млн громадян, які в

етнічному сенсі вважають себе належними до інших національностей, – звівши їх статус до іноземців, а їх культуру-мову до культури-мови іноземних народів», – додав І. Гайдош.

Він також вважає, що депутати-розробники законопроекту ним фактично встановлюють новий, Конституцією непередбачений обов'язок громадян, а саме: щодо знання української мови. Осіб, які не володіють або володіють не в належному обсязі, пропонують обмежити не тільки в доступі до певних професій, але також у виборчих правах.

І. Гайдош також повідомив, що учасники засідання констатували, що автори законопроекту, порушуючи вимоги ряду статей Конституції України, припускаються звуження змісту та обсягів прав громадян-осіб, належних до національних меншин. Це стосується, зокрема, прав на отримання середньої освіти рідною мовою, діяльності ЗМІ мовами меншин тощо. «Особливо прикрим вважаємо той факт, що серед ініціаторів цього документа, крім відомого своєю схильністю до політичного екстремізму й ксенофобії представника ВО "Свобода", є й народні депутати, які представляють політичні сили, що позиціонують себе як демократичні й такі, що палко підтримують євроінтеграційний курс України», – додав нардеп.

Представник Партії регіонів В. Колесніченко зауважив, що законопроект «Про функціонування української мови та порядок застосування інших мов в Україні», який передбачає екзамен з української мови для претендентів на держпосади, суперечить міжнародним зобов'язанням України. «Я вже зв'язався з фахівцями, які найближчим часом підготують переклад цього законопроекту англійською. Після цього ми відправимо його для ознайомлення депутатам Європарламенту», – повідомив політик. В. Колесніченко переконаний, що, ознайомившись із текстом законопроекту, європейські парламентарі повинні врахувати гуманітарні наміри опозиції під час підготовки чергової резолюції щодо України. «Необхідно, щоб депутати Європарламенту усвідомили те, що в Україні не просто росте фашистська загроза, у нас фашизм уже фактично гордо піднімає голову, підтвердженням є відверто ксенофобські законопроекти представників опозиції», – додав «регіонал». Він вважає, що автори опозиційного законопроекту про мови абсолютно не володіють інформацією про міжнародні зобов'язання України.

Сам В. Колесніченко з моменту прийняття «мовного закону» його авторства запропонував 73 сторінки доповнень до нього. Більшість із них на суть закону не дуже впливають. Наприклад, залишити «національно-державну суверенність Українського народу» просто «державною», доповнити «регіональні мови» словосполученням «або мови меншин», вписати пункт про ідентифікацію рідної мови під час Всеукраїнського перепису – хоча таке питання в переписних листах і так є тощо.

Серед поправок В. Колесніченка є й більш істотні, як, наприклад, пропозиція публікувати акти вищих органів державної влади лише державною і

російською мовою. Іншими ж мовами – у разі необхідності й на вимогу місцевої влади. У чинній версії Закону вказується, що вони публікуються «державною, російською та іншими регіональними мовами або мовами меншин».

Ще кілька нововведень: раніше документ про освіту продублювати регіональною можна було лише відучившись у навчальному закладі з відповідною мовою навчання. Тепер усі документи повинні публікуватися двома мовами – державною і «одноєю з регіональних». Якою саме, сумніватися не доводиться. Крім того, пропонується змінити й мови оформлення текстів дисертацій та авторефератів – на українську, англійську або, звичайно ж, російську.

Привертає увагу пункт законопроекту, у якому його автор В. Колесніченко стверджує, що «основи державної мовної політики визначаються Конституцією і цим законом, а порядок використання мов – виключно цим законом».

На думку експертів, те, як легко й просто була пропущена через Верховну Раду попередня версія закону, дає поправкам В. Колесніченка досить високі шанси на успіх, особливо з урахуванням нинішньої розстановки сил у парламенті.

Як бачимо, жоден із запропонованих законопроектів щодо вдосконалення мовного законодавства в Україні не передбачає надання російській мові статусу другої державної чи офіційної мови. Утім, не можна виключати, що мовне законодавство може бути переглянуте в бік ще більшого розширення прав російської мови, будучи обґрунтоване при цьому виконанням передвиборних зобов'язань Президента й Партії регіонів про введення другої державної мови.

Водночас варто зауважити, що більшість експертів вважають поки що нереальним надання російській мові статусу другої державної. Як зауважує співробітник Інституту соціології НАН України О. Вишняк, статус російської як другої державної потрібен дуже обмеженому колу людей. За словами фахівця, люди часто не цікавляться статусом мов. «Якщо запитують, чи потрібен статус другої державної мови для російської, то лише трохи більше 40 % хочуть цього. Але 68 % згодні з тим, щоб була одна державна мова, якщо не було б ущемління інтересів представників інших мов, у тому числі російської. Особливо це стосується мови навчання дітей», – підкреслює О. Вишняк.

До того ж більша частина українців проти надання російській мові статусу державної. Про це говорять дані дослідження соціологічної групи «Рейтинг», проведеного з 25 вересня до 5 жовтня 2012 р. Згідно з результатами опитування, 51 % українців виступає проти статусу державної для російської мови. Водночас 41 % респондентів підтримує таку позицію. Ще 8 % не визначилися.

Серед найпалкіших прибічників двомовності – жителі Донбасу (75 %), Півдня України (72 %) та Сходу (53 %). Водночас майже 70 % жителів Центральної і Північної України й майже 90 % Західної – не підтримують ініціативи. Надання російській мові статусу державної більше підтримують старші, найменше – молодь, більше у містах, ніж у селах.

У дослідженні наголошується, що протягом останніх двох років кількість супротивників і прихильників двомовності є майже рівною. Однак у 2012 р. рівень підтримки надання російській мові статусу державної різко зменшився, особливо в другій половині року. Якщо говорити про більш тривалу динаміку, то з 2009–2010 рр. рівень підтримки ініціативи зменшився з 52–54 % до 41 %, натомість кількість противників зростає з 40–41 % до 51 %.

На думку 37 % опитаних, більшого захисту на законодавчому рівні в Україні потребує українська мова, удвічі менше – 18 % – вважають, що більшого захисту потребує російська. Водночас 34 % вважають, що обидві мови достатньо захищені на законодавчому рівні.

Як зазначають автори дослідження, можна припустити, що нещодавне підсилення на законодавчому рівні статусу російської мови на окремих територіях у цілому сприяло погіршенню ставлення до ідеї надання російській мові статусу державної загалом у країні.

Надання російській статусу другої державної чи навіть регіональної мови може призвести до того, що захищати доведеться українську, зазначив голова Комітету експертів Європейської хартії регіональних мов Ш. Отер. «Нині українська захищена як єдина державна мова. Але з точки зору соціальної лінгвістики російська є більш сильною мовою. І якщо українська буде на одному рівні з російською, то тоді питання захисту (української мови) постане перед нами», – коментує він.

Головні сфери, де українській може бути потрібен захист, – це освіта й комунікація з органами влади. Саме від її вживання в цих сферах в основному залежатиме, чи стане українська мовою меншин у своїй же країні. «Якщо складеться ситуація, що на якихось територіях використовуватиметься лише російська, тоді українська може стати мовою меншин на цій території, і тоді її потрібно буде захищати. Тоді існує ймовірність, що потрібно буде задіяти Хартію», – вважає Ш. Отер.

На думку експерта, така загроза є абсолютно реальною. «Адже і Донбас, і Крим – це території з домінантною російською мовою. І якщо вживати терміни соціальної лінгвістики, то україномовні люди є лінгвістичною меншиною на цих територіях», – зауважує фахівець.

Часто в Україні прихильники російської як другої державної або регіональної мови посилаються на європейські традиції і світовий досвід багатомовності, пропонуючи взяти за зразок для вирішення мовних проблем в Україні існуючі дво- або багатомовності Бельгії, Канади, Швейцарії тощо.

Відстоюючи такий вихід з мовної проблеми в Україні, слід розмежовувати кардинально відмінні поняття «титильна нація» та «етнічна територія» від «країни емігрантів» і «масових поселенців». Адже за невеликим винятком європейські держави заселені титульними націями, що проживають на етнічних територіях: Франція – французами, Німеччина – німцями, Чехія – чехами, Польща – поляками, Україна – українцями. У кожній із перелічених,

окрім деяких, державною мовою є мова титульної нації. Варто сказати, що державні мови захищаються відповідними законами. Подекуди, зокрема у Франції, Польщі, нещодавно прийнято спеціальні закони для захисту державних мов, зокрема від наступу на них англійської як міжнародної.

Із 43 європейських країн багатомовними є тільки шість із населенням у 42 млн осіб, що становить приблизно 5 % від усієї Європи. Це Бельгія, Швейцарія, Боснія і Герцеговина, Ірландія, Фінляндія і Білорусь. При цьому Бельгія – штучно утворена державна формація з різко відмінними голландськомовною Фландрією (55 %) і франкомовною Валлонією (32 %), з деякими німецькомовними територіями. Щоб зменшити давнє напруження між франкомовним півднем і фламандськомовною (діалект голландської) північчю, було прийнято Закон «Про свободу мов». Тобто адміністративно країну розділено на частини за мовною ознакою. Однак прийнята дво-, тримовність не врятувала Бельгію: зростають сепаратистські настрої, виникають тривалі політичні кризи, наближаючи можливий розпад країни.

Швейцарія, яку населяють німецькомовні (64 %), франкомовні (19 %), італомовні (8 %), ретороманськомовні (менше 1 %) мешканці, має чотири офіційні мови, але лише всередині країни. Традиційно Швейцарія є мультикультурною країною, у якій упродовж століть у винятковій міжнаціональній злагоді уживаються різні народи.

Боснія і Герцеговина заселена боснійцями (47 %), сербами (37,1 %), хорватами (15,3 %). Особливістю цієї багатоетнічної країни є також наявність відмінних релігій: мусульман-боснійців (48 %), християн-православних сербів (37 %) і римо-католиків хорватів (14 %), що, до певної міри, гармонізується трьома офіційними мовами. Нині ще рано говорити про довговічність цього утворення – багатонаціонального й такого незвичного за конфліктуючими між собою віросповіданнями.

Ірландія дуже схожа на Україну: важке колоніальне минуле, що призвело до втрати національної ідентичності значної частини населення. Відсутність спеціальних державних програм, спрямованих після відновлення незалежності на повернення національної пам'яті титульним націям в Ірландії й Україні зумовили подальше домінування мов колишніх метрополій. Мовою титульної нації розмовляють в Ірландії – 1/3 населення, Україні – 38 %, натомість більшість користується мовою колишніх колонізаторів – англійською, російською відповідно. Ірландська мова далі відсутня у вищому шкільництві, діловодстві, більшості ЗМІ тощо.

Промовистою є статистика України: згідно з переписом населення 2001 р. кількість українців становить 77,8 %, з них розмовляють українською 38 %, росіяни – 17,3 % та інші національності. Звідси можна зробити висновок: різниця між кількістю російськомовних й україномовних українців – 77,8 % і 38 % – є майже 40 %. Саме ця частка російськомовних українців говорить про насильницьку русифікацію, спочатку з боку царської Росії, потім у складі СРСР.

Особливої уваги заслуговує мононаціональна Білорусь, яку населяють майже 84 % білорусів (23 % з них вдома говорять білоруською, публічно – 6 %), натомість росіяни становлять ледве 8 %. Після надання російській мові статусу другої державної білоруську практично витіснено з усіх сфер державного функціонування, зокрема з освіти, діловодства, судочинства, книгодрукування, ЗМІ тощо. Згідно з останніми висновками ЮНЕСКО, стан білоруської мови можна назвати «потенційно загрозливим» – вона наближається до межі зникнення.

В Україні за умов дії чинного «мовного закону» В. Колесніченка українська мова може повторити долю білоруської. Не варто забувати про майбутній перепис населення, який відбудеться наступного року. Його результати можуть бути підлаштовані на користь російської мови. Таким чином, в Україні можуть прийняти російську мову як другу державну.

У Фінляндії дві державні мови – фінська і шведська. Остання, до певної міри, як дань колоніальній прив'язаності; шведів – усього 6 %. Хоча, мабуть, у наданні статусу шведській головна причина криється в потребі нейтралізувати русифікаторський вплив після відокремлення Фінляндії від Росії. Варто наголосити на тому факті, що в цій країні шведська мова не є повновартісною державною мовою, а прив'язаною до певних територій. Її поширення постійно скорочується, тож у недалекому майбутньому, принаймні де-факто, у Фінляндії буде єдина державна мова – фінська.

Прикладом державницького розуміння виняткової ролі мови титульної нації як консолідуючого й мобілізуючого чинника громадянського суспільства є Ізраїль. Саме цій країні вдалося здійснити майже неможливе: повернути з небуття мову іврит, яка використовувалася для релігійних потреб, щоб з часом нею заговорили всі навколо – у вищих державних кабінетах, судах, студентських аудиторіях, радіомовленні й телебаченні, побуті...

Окремо слід зупинитися на країнах Північної Америки, заселених переважно емігрантами з Європи. Це, насамперед, двомовна Канада, приклад якої як власну аргументацію часто наводять прибічники надання російській мові в Україні статусу другої державної.

Мовна політика Канади – це продукт історичних взаємин між англійцями і французами. У 1605 р. було засновано перше постійне французьке поселення, а в 1622 р. – англійське. Французи були другими білими поселенцями, які приїхали до Канади. Першими були норвежці, але вони майже не вплинули на життя в країні. Освоєння Канади французами (тоді її називали la Nouvelle France – Нова Франція) відбувалося протягом XVI–XVIII ст. Офіційно ця територія була оголошена володінням французького королівства в 1663 р., але вже через 50 років, у 1713 р., Франція, ослаблена війною за іспанський спадок, віддає англійцям східну частину Нової Франції – Акадію. Акадійці були вигнані зі своїх земель, і їм довелося розселитися в різних частинах країни. Після Семирічної війни (1756–1763) англійці ще більше розширили свої

володіння за рахунок охоплення всієї Нової Франції. Представникам французької колоніальної адміністрації було надано право виїхати на батьківщину. Втрата Францією заокеанських колоній була закріплена Паризьким договором 1763 р. До цього часу в Канаді налічувалося приблизно 60 000 французів, які жили переважно в районі між Квебеком і Монреалем. До зміни політичної атмосфери в Канаді привела війна за незалежність у Сполучених Штатах Америки. У країну почався потік нових переселенців англійського походження, що, природно, змінило співвідношення між франкомовним й англословним населенням. У 1867 р. було утворено Конфедерацію британських володінь у Північній Америці.

Довгі роки мовна поведінка жителів Канади була соціально обумовлена: англоканадці, які становили більшість у країні, вважали французьку мову Канади збитковою (French Canadian Patois), такою, що не має нічого спільного з мовою жителів метрополії (Parisian French). Боротьба англійської і французької мов за сфери впливу велася протягом усього часу співіснування франкоканадців і їх англословних співвітчизників. На ранніх етапах це була боротьба французької мови за виживання, що виявлялася в прагненні франкоканадців зберегти свою мову в сім'ї, богослужінні, освіті.

XX ст. – це час посилення боротьби жителів Квебеку за розширення використання французької мови в житті суспільства й держави. Діяльність франкоканадців щодо цього відрізняється винятковою послідовністю і цілеспрямованістю. Слід додати, що навіть заходи, які вживаються урядом Квебеку у сферах, на перший погляд, не пов'язаних з мовною політикою, так само сприяли зміцненню мовної свідомості жителів цієї провінції.

Одним з найголовніших завдань було вирішення проблем у соціокультурній сфері й пошук шляхів порозуміння між англословною більшістю і франкомовною меншиною. Ці процеси відбувалися на тлі зростання сепаратистських настроїв у франкомовній провінції Квебек, які стимулювалися мовно-культурним дисбалансом, неналежним урахуванням прав франкомовної меншини в країні. Для правильного розуміння етномовної ситуації в сучасній Канаді неможливо обійтися без розгляду питань державно-політичного устрою країни, що дасть змогу також пояснити глибинні причини виникнення феномена квебекського сепаратизму.

Насамперед слід урахувувати ту обставину, що історично Канада розвивалася як федерація, що складалася з трьох самобутніх національних груп: англословної, франкомовної і корінної. При цьому квебекці й корінні народи були включені до її складу поза власним бажанням: землі індіанців були заселені французькими поселенцями, які, у свою чергу, були завойовані англійцями.

Особливість Канади полягає в тому, що історично в її межах вимушені співіснувати дві нації-засновниці держави. Саме через це мовна політика у Квебеку спрямована передусім на вирівнювання балансу суспільних функцій англійської і французької мов. Переважна більшість квебекців, які володіють

обома офіційними мовами країни, – це франкоканадці, які беруть на себе те, що можна назвати тягарем мовного маневрування.

Події в Канаді є свідченням того, що питання мови й культури можуть, зрештою, визначати суспільно-політичне життя багатонаціональних суспільств. У Канаді ключовими питанням мовної політики є поєднання двох видів прав – групових й індивідуальних. Етнічні меншини, які відчувають реальну загрозу асиміляції, більш схильні до ідеї отримання особливих групових або колективних прав на відміну від тих, хто відчуває себе більш упевнено щодо збереження своєї культурно-мовної цілісності.

Слід зазначити, що мовна політика в Канаді регулюється конкретними законодавчими актами про мову. У Канаді дії федерального уряду характеризуються його статусом арбітра у вирішенні конфліктних ситуацій між двома основними мовними групами країни. На рівні ж масової свідомості Канада сприймається як двомовна країна.

Поштовхом для введення двомовності в Канаді стали події у Квебеку в 60-ті роки ХХ ст., коли П. Трюдо, який став у 1968 р. прем'єр-міністром країни, подав до парламенту закон про офіційні мови (Official Languages Act), який було схвалено в 1969 р. в парламенті Канади (уточнення робилися в 1982 р. та в 1988 р.). Акт встановлював рівність англійської і французької мов як у парламенті та уряді, так і в канадському суспільстві. Закон передбачав три основні цілі: забезпечення поваги до англійської і французької мов як офіційних у країні, їх рівний статус, привілеї і використання державними установами (проведення парламентських сесій, судочинство, спілкування і надання послуг населенню, здійснення діяльності державних органів), підтримка розвитку англійської і французької мов.

Канадські дослідники, описуючи соціальне тло запровадження білінгвізму й мультикультуралізму, зазначають, що в 70-ті роки суспільні цінності й політична культура мали чітко виражену британську орієнтацію. Більшість населення Канади від покоління до покоління сприймала це як щось цілком природне.

Започаткована Королівською комісією з двомовності (Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism) (1963–1970) політика офіційних мов і багатокультурності вплинула на політику громадської участі й розвитку громадянства. Комісією було досліджено три такі аспекти: використання двомовності урядовими установами, роль державних і приватних організацій у вдосконаленні культурних зв'язків канадців і можливість вільного володіння обома мовами. Діяльність базувалася на принципі «рівного партнерства» – рівних можливостей участі франко- й англомовних канадців у прийнятті рішень, що стосуються їхнього повсякденного життя.

У 1971 р. у своїй заяві в Палаті общин П. Трюдо висловив думку щодо спеціально створеної урядом Комісії з двомовності і двокультурності: «Не може бути однієї культурної політики для канадців британського і французького

походження, а іншої – для аборигенів і осіб, що становлять третину населення країни (аллофони). І хоча є дві офіційні мови, немає офіційної культури, і жодна етнічна група не має переваг перед іншою».

Очільник ліберального уряду П. Трюдо на власному досвіді переконався в тому, що до франкомовних громадян ставляться, як до нижчого класу. Їх терпіли через чисельність, але не приймали, він не міг дозволити, щоб французькі канадці або інші національні спільноти залишалися осторонь політичного й суспільного життя Канади.

У 1977 р. після обговорення на засіданні Квебекської партії було прийнято ще один закон № 101, названий Хартією французької мови, що стосувався трьох основних напрямів: мова й державне керування, мова та економіка, мова та освіта. У преамбулі цього закону було зазначено, що французька мова є єдиною офіційною мовою Квебеку, а його громадяни мають право використовувати цю мову в усіх сферах суспільного життя. Наголошувалося також на підвищенні значення французької мови в адміністративному керуванні, економіці та освіті.

Ураховуючи внесені зміни та доповнення, Хартія стверджувала, що французька мова є офіційною мовою законодавства й правосуддя (проекти законів і закони приймаються, затверджуються й друкуються французькою та англійською мовами), мовою адміністративних справ в органах державної влади й громадських організаціях, мовою освіти, мовою, що використовується на робочому місці, мовою релігії і засобів масової інформації.

Прийнята в 1980 р. Конституція країни передбачає офіційну рівність між англійською і французькою мовами на всій території Канади. Водночас поступово відбувався процес деталізації законодавчих актів, у законодавстві країни уточнювалися питання щодо визначення «виникнення значного попиту» на послуги офіційними мовами (коли такий попит виникає на території компактного проживання меншин). Встановлювався перелік вимог щодо надання інформації обома офіційними мовами. Призначено було також федеральні органи виконавчої і законодавчої влади, відповідальні за виконання Акта про офіційні мови.

Відповідальність було покладено на Департамент юстиції, Департамент канадської спадщини, казначейство, Комісію з громадських послуг, Комісаріат офіційних мов, Федеральний суд, постійну Комісію з питань офіційних мов, постійний сенаторський Комітет з питань офіційних мов, а також державні департаменти, органи й корпорації.

Нині в Канаді на урядовому рівні реалізується Програма розвитку офіційних мов меншин (Development of Official-Language Communities Program), яка має сприяти життєздатності франко- та англійськомовних меншин Канади й заохочувати їх участь у всіх сферах життя суспільства шляхом угод про співробітництво з організаціями меншин, територіями, муніципальними і федеральними органами. Програма допомагатиме франко- та англійськомовним

меншинам отримати ширший доступ до якісного навчання, різних програм і послуг рідною мовою.

Поступово канадське законодавство упорядковує політичні рішення та управлінські практики задоволенню інтересів цих груп. Тобто йдеться не лише про впровадження ефективної мовної політики, а про визначення потреби уряду в запровадженні політики мультикультуралізму як складової канадської ідентичності.

Таким чином, особливість мовної політики Канади полягає в тому, що вона є поєднанням двох мовних політик: централізованої, що здійснюється федеральним урядом, і регіональної, що здійснюється провінційним урядом, зокрема Квебеку. У канадському суспільстві сформовано розуміння етнічної багатоманітності країни, яке не повинно зводитися виключно до врегулювання взаємин франкомовної та англосмовної спільнот, а є складовою політики мультикультуралізму.

Однак визнанням французької другою державною закладено міну сповільненої дії під існування монолітної Канади. Адже нерідко у франкомовній провінції Квебек спалахують сепаратистські настрої на відокремлення: поки що референдуми 1980, 1995 р. відбулися не на користь французьких радикалів. Утім, найближчим часом можливий новий сплеск сепаратизму в провінції Квебек.

У контексті значення англійської мови в американському варіанті, як чинника збереження територіальної цілісності країни, варто згадати США. До речі, населення тут класифікують за шістьма етнічними категоріями-расами: біла (80 %), чорна, афро-американці, американські індіанці, народності Аляски, азіати. Цікаво, що в південних штатах США компактно проживає іспаномовне населення (15 %), однак усупереч деяким намаганням державні чинники не поспішають надавати спеціальний статус іспанській. Причина – межування США з Мексикою, історичною батьківщиною переважної більшості іспаномовного населення, що в подальшій перспективі може спровокувати сепаратистські настрої.

Ситуацію в Україні взагалі не можна порівнювати з двомовністю чи тримовністю деяких європейських країн, зазначає голова Комітету експертів Європейської хартії регіональних мов Ш. Отер. На його думку, усе залежатиме від того, який саме статус російської міг би бути закріплений у законодавстві. Один із варіантів – застосовувати територіальний принцип використання мов. «Тоді Західна Україна стала б україномовною територією, а Східна Україна – російськомовною», – каже він.

У такому випадку можна було б порівняти Україну з Бельгією чи Швейцарією. «Але якщо українська й російська стануть державними мовами і якщо вжиток тієї чи іншої мови залежатиме від громадян й органів влади, то є ризик, що ситуація розвинеться за ірландським сценарієм. Ірландська мова є

офіційною, вона вивчається в школах, але на практиці ніхто не використовує її», – підсумовує Ш. Отер.

Отже, знайти сьогодні компроміс у надчутливому мовному питанні в Україні досить складно. Крім різноманітності законодавчих ініціатив щодо вирішення цієї проблеми, нині існує ще й ряд аргументів «за» або «проти» двомовності, які базуються на світовому досвіді й намагаються врахувати національні традиції Української держави. За словами спікера ВР В. Рибак, якщо між політичними силами не буде досягнуто взаєморозуміння в мовному питанні, він бачить сенс у проведенні референдуму на цю тему.

С. Горвая, и. о. науч. сотр. ФПУ НБУВ, канд. наук по соц. коммуникациям

Выплата Министерству обороны РФ долгов ЭЭСУ: мнения разделились по политическим мотивам

Высший хозяйственный суд Украины признал законными и оставил в силе решение Хозяйственного суда Киева и постановление Апелляционного суда города Киева о выплате украинским правительством Министерству обороны РФ долгов корпорации «Единые энергетические системы Украины» (ЭЭСУ).

Соответствующее постановление коллегия судей огласила 21 января. «Высший хозсуд Украины... постановил кассационную жалобу Госказначейства, Кабинета Министров... оставить без удовлетворения. Решение хозсуда Киева и постановление Киевского апелляционного хозяйственного суда оставить без изменений», – говорится в тексте постановления, оглашенного председательствующей судьей по делу Г. Прокопанч. Данное постановление является окончательным и обжалованию не подлежит.

Таким образом, Кабинет Министров Украины обязан выплатить российскому оборонному ведомству свыше 3 млрд грн. Данная сумма – часть долга корпорации ЭЭСУ перед Минобороны РФ. Долги, как утверждали в ходе судебных прений представители Министерства обороны России, появились в конце 90-х, когда ЭЭСУ возглавляла Ю. Тимошенко.

При этом, как информируют СМИ, правительство Украины уже начало выплачивать Минобороны РФ долг корпорации «Единые энергетические системы Украины». Об этом сообщил Генеральный прокурор Украины В. Пшонка. «Выплата уже началась. 15 млн грн (1,875 млн долл.) уже выплачено России», – сказал он (<http://www.rupor.info/news-ekonomika/2013/01/21/ukraina-nachala-vyplachivat-rossii-dolg-eesu/>, 21.01.2013).

Обращает на себя определенное внимание то, что в оппозиционном лагере все уголовные дела, где в роли обвиняемой выступает Ю. Тимошенко, называют политически мотивированными. Никаких долгов ЕЭСУ государство выплачивать не должно, говорят соратники экс-премьера. Нардепы от «Батьківщини» также убеждены: единственная причина, по которой экс-премьер является фигурантом громких уголовных дел – это желание власти не допустить ее участия в грядущих президентских выборах (<http://obozrevatel.com/politics/04932-dolg-eesu-gosplatezhom-krasen.htm>, 22.01.2013).

Так, представитель «Батьківщини» В. Бондаренко, комментируя решение Высшего хозяйственного суда Украины, подчеркнул, что «это – очередной этап политического террора по отношению к Юлии Владимировне Тимошенко. Террора, который осуществляется такими уникальными методами, когда бюджет государства должен нести убытки из-за прихотей властей. Не должно государство Украина (и об этом заявлял Лавринович) нести никакой ответственности по обязательствам ЕЭСУ.

Все судебные решения по этому делу спланированы и спроектированы. Эти решения, на мой взгляд, являются надуманными и приняты они с одной целью: показать, что Юлия Владимировна виновна. Ни одно государство не допустило бы подобного растраниживания денег ради отбеливания имиджа нынешней власти... Сейчас в срочном порядке открываются новые дела в отношении Юлии Тимошенко, ищутся новые аргументы (как-то дело Щербаня). Но ведь сегодня все понимают, что добро, оставшееся после Щербаня, перешло в руки соратников Януковича. Именно соратники действующего Президента должны нести ответственность» (<http://obozrevatel.com/politics/04932-dolg-eesu-gosplatezhom-krasen.htm>, 22.01.2013).

Депутат от партии УДАР П. Розенко также подтвердил, что в оппозиционном лагере решение суда воспринимают как выполнение заказа по дискредитации Ю. Тимошенко.

П. Розенко не исключил, что это может быть связано с выдвинутым Генпрокуратурой обвинения Ю. Тимошенко в организации убийства депутата Е. Щербаня в 1996 г. «Все, что сегодня происходит вокруг фигуры Ю. Тимошенко, носит исключительно политическую окраску и никакой логики или юридического содержания все эти действия нынешней власти не имеют», – уверен депутат (<http://poslezavtra.com.ua/delo-eesu-pochemu-ukrainskie-sudy-vstali-na-storonu-minoborony-rossii-2/>, 23.01.2013).

При этом обращает на себя внимание информация СМИ о том, что госсекретарь США Х. Клинтон сделала заявление, в котором выразила «озабоченность касательно того, как обращаются с бывшим Премьер-министром Ю. Тимошенко и другими бывшими членами ее кабинета».

22 января заместитель председателя партии «Батьківщина» Г. Немыря сообщил о том, что чрезвычайный и полномочный посол Соединенных Штатов Дж. Теффт и посол Европейского Союза Я. Томбиньски обратились к украин-

ской власти с заявлением о предоставлении разрешения для проведения встречи с бывшим Премьер-министром (<http://www.golos-ameriki.ru/content/cis-ukraine-tymoshenko-us-support/1589113.html>, 23.01.2013).

Как сообщили Русской службе «Голоса Америки» в пресс-службе партии «Всеукраинское объединение “Батьківщина”», 22 января Чрезвычайный и Полномочный Посол США в Украине Дж. Теффт передал для Ю. Тимошенко письмо поддержки от государственного секретаря Соединенных Штатов Х. Клинтон.

На сайте Госдепартамента США появилось подтверждение того факта, что Х. Клинтон действительно послала Ю. Тимошенко письмо поддержки, в котором также подчеркивается приверженность США принципам демократии в Украине.

Сама Ю. Тимошенко заявление Генеральной прокуратуры о своей причастности к преступлениям шестнадцатилетней давности называет «громкой агонией» власти. В ответном письме ко всем, кто ее «поддерживает, как в Украине, так и за ее пределами», размещенном на персональном интернет-сайте, она пишет о том, что не имеет «никакого отношения к трагическому убийству Е. Щербаня в 1996 г., и это будет доказано в международных судах и судах других стран».

«Будьте спокойны и уверены, как и я: эти громкие обвинения являются агонией, истерикой Януковича, который знает, что все предыдущие уголовные дела против меня развалились, оказались пустой политической грязью, и ему в ближайшее время, после решения Европейского Суда по правам человека, придется выпускать меня на свободу», – отмечает Ю. Тимошенко (<http://www.golos-ameriki.ru/content/cis-ukraine-tymoshenko-us-support/1589113.html>, 23.01.2013).

В своем обращении она достаточно подробно описывает историю некоторых криминальных разборок и убийств в Донецкой области, а также царившую в регионе напряженную атмосферу в середине 90-х годов прошлого века.

В провластной Партии регионов придерживаются диаметрально противоположного оппозиционному мнению. «Долг компании Тимошенко, который согласно решению суда должно погасить правительство, практически равен одной сотой всех доходов, которые поступят в Государственный бюджет страны в нынешнем году. Это значит, что каждая сотая гривня, уплаченная добропорядочными гражданами Украины, предпринимателями, наемными работниками или пенсионерами, пойдет не на развитие государства и не на социальную поддержку нуждающихся слоев населения. Весь украинский народ будет вынужден “затянуть пояса” и “скинуться” для того, чтобы покрыть долги одного человека, который на публике так радеет за интересы страны», – цитирует пресс-служба ПР «регионала» Д. Шпенюва (<http://obozrevatel.com/politics/04932-dolg-eesu-gosplatezhom-krasen.htm>, 22.01.2013).

Решение Высшего хозяйственного суда Украины также достаточно активно в СМИ комментируют эксперты. При этом обращает на себя внимание то, что некоторые украинские эксперты говорят следующее: украинская власть пытается втянуть Ю. Тимошенко во все новые и новые уголовные дела с тем, чтобы отвлечь внимание общества от насущных проблем в экономике и политике. «Проблема Юлии Тимошенко в том, что она втянулась в эту игру, которую ей предложила власть. Она продолжает на нее реагировать, и серьезное дело Юлии Тимошенко превращается в “белый шум” политического процесса. Как в “мыльной опере” – есть своя сюжетная линия, которая заполняется. Необходимо подбрасывать новые сюжеты, чтобы сохранить сериал», – сказал директор Центра политического анализа «Стратагема» Ю. Романенко.

По словам эксперта, независимо от того, чем завершится данная история Ю. Тимошенко, сегодня ясно одно – власть пытается вывести ее из политической игры, доказать, что опальный лидер оппозиции не является альтернативой В. Януковичу на президентских выборах-2015. «В стане “семьи” Януковича, как и в стане оппозиции, сформировались довольно сильные политические и экономические группы, которые в состоянии оказывать влияние на политические процессы. Время идет, на поверхность выходят новые политические лидеры и организации, а Ю. Тимошенко привязывают к проблемам 90-х годов, лишая ее возможности реагировать на новые политические реалии», – подчеркнул Ю. Романенко.

События, которые развиваются в последние дни вокруг Ю. Тимошенко, говорит он, призваны разрушить ее лидерский образ сильного оппозиционера. «А с другой стороны, ее команда не пытается предложить концепты будущего, к которому Украину должен вести сильный оппозиционный лидер», – считает эксперт.

Основатель Евразийского института свобод В. Прохира считает, что если бы судебная власть и правоохранительные органы в стране были беспристрастны в своих решениях, не было бы повода обвинять власть в политически мотивированных преследованиях оппозиционеров. «Сегодня сложно сказать – дело Юлии Тимошенко сугубо политический или юридический процесс. Ни при прошлой власти, ни при нынешней в стране не было проведено самого главного – реформ в судебной сфере и сфере правоохранительных органов. Если бы у нас существовала прозрачная работа судов, сложно было бы их решения ставить под сомнение и рассматривать через призму политики», – сказала В. Прохира (<http://www.golos-ameriki.ru/content/cis-ukraine-tymoshenko-support/1589113.html>, 23.01.2013).

Руководитель Института стратегических исследований В. Карасев считает, что Генпрокуратура Украины предъявила два новых обвинения экс-премьеру Ю. Тимошенко в связи с ожидаемым оправдательным решением Европейского суда по правам человека (ЕСПЧ) по ее первому делу. «Не выполнить это решение украинская власть не сможет, потому что это будет грандиозный

скандал, особливо в контексте вступлення України в статус председательства в ОБСЕ. Поэтому украинская власть хочет поступить хитро: выпустить Тимошенко по первому делу, но тут же снова ее “закреть” по второму или по третьему – неуплате долгов ЕЭСУ или по убийству Щербаня», – сказал В. Карасев (<http://glavred.info/archive/2013/01/19/011946-5.html>, 19.01.2013).

При этом координатор европейских экономических программ М. Олавссон высказал мнение о том, что выплата Украиной долгов корпорации «Единые энергосистемы Украины» (ЕЭСУ) перед Министерством обороны России должно стать для Киева делом чести.

По словам эксперта, погашение украинскими властями задолженности в 390 млн долл. докажет России, в частности, и мировому сообществу в целом «последовательность действий Украины по выполнению судебных решений и соблюдение буквы закона... Как бы это ни было тяжело для украинской экономики, но деньги на счета Минобороны РФ необходимо перечислить», – сказал М. Олавссон (http://ru.golos.ua/politika/13_01_22_mejdunarodnyiy_ekspert_vyiplata_kievom_dolgov_eesu_delo_chesti, 23.01.2013).

Директор компании Research and Branding Group Е. Копатько в своем комментарии также затронул тему грядущих выборов Президента Украины. По его мнению, тактика, выбранная представителями объединенной оппозицией, пока что не усиливает ее позиции на предстоящих президентских выборах (<http://obozrevatel.com/politics/04932-dolg-eesu-gosplatezhom-krasen.htm>, 22.01.2013).

Е. Копатько ометил, что на сегодняшний день есть, как минимум, шесть-семь человек, которые реально могут претендовать на роль кандидатов в Президенты. Но в нашей политической истории есть так называемый фактор первого и второго тура. Первый тур – для многих проявившихся кандидатов, а второй тур – это перетоки голосов и акцент на возможных фаворитах. «Однако на данный момент, как свидетельствуют данные различных социологических исследований, Юлия Владимировна в качестве кандидата в Президенты находится (вместе с Кличко) на второй позиции. Но есть еще ряд политических игроков, которые могут проявить себя в ходе избирательной кампании. Поэтому я разделил бы ситуацию на: а) ожидания общества; б) поле для маневра для тех, кто будет пробовать себя в первом туре; в) способность единой оппозиции выдвинуть единого кандидата», – подчеркнул директор компании Research and Branding Group. При этом он обратил внимание на еще один важный момент: до президентских выборов могут еще появиться некие персоны, которые ярко вспыхнут на политическом небосклоне.

К сему следует добавить, что в практике политической жизни Украины до сих пор «ярко вспыхнувшие на политическом небосклоне звезды» ничего, кроме конфуза, в избирательном процессе не добивали.

Розвиток газової сфери України в контексті останніх зрушень на міжнародних ринках газу

(Продовження. Закінчення в наступному випуску)

Росія як експортер газу на міжнародні ринки : стан і перспектива

На сьогодні Росія в особі ВАТ «Газпром» є найбільшим експортером природного газу у світі. Утім, розглянуті вище тенденції трансформації міжнародних газових ринків несуть у собі певні загрози російській експортній політиці в газовій сфері, у тому числі й на традиційних для «Газпрому» зовнішніх ринках, якими є країни Європейського Союзу (ЄС), країни СНД й Туреччина. Роль азійського ринку для експорту російського газу поки мізерна, і сьогодні не справляє жодного помітного впливу на прибутки «Газпрому».

Найбільшим та найприбутковішим із зазначених ринків для російського «Газпрому» є газовий ринок ЄС (звичайно, якщо розглядати ЄС у цілому, а не газові ринки його окремих держав-членів). У 2011 р. середня ціна 1 тис. куб. м газу від «Газпрому» для російських споживачів становила близько 2,6 тис. руб., для країн СНД – 7,6 тис., а для країн Європи – понад 10 тис. руб.

Слід зазначити, що доцільність поєднання аналізу газового ринку ЄС у цілому з аналізом газових ринків окремих країн-членів ЄС у контексті дослідження російської політики у сфері експорту газу пов'язана з таким.

У ЄС проводиться спільна енергетична політика, спрямована на демонополізацію газового ринку та диверсифікацію джерел постачання газу до країн-членів ЄС. Причому зазначена політика реалізується не лише через впровадження відповідних юридичних норм до правової системи ЄС, а й завдяки багатоплановій інвестиційній та організаційній діяльності, спрямованій на трансформацію інфраструктури газопостачання у масштабах усього ЄС.

При цьому, згідно з кварталним звітом «Газпрому», у січні – вересні 2012 р. «Газпром» скоротив експорт газу на 10,6 % – до 149,33 млрд куб. м, у тому числі експорт у Європу знизився на 8 % – до 102,5 млрд куб. м. У жовтні 2012 р. обсяг експорту російського газу в далеке зарубіжжя знизився порівняно з жовтнем 2011 р. на 7,4 %. Основних причин такої ситуації з російським газовим експортом у Європу дві. Перша – антимонопольна політика ЄС, що обмежує масштаби російської газової експансії на національних ринках окремих європейських країн, де частка «Газпрому» і так надто висока. Друга – європейський ринок завойовує скраплений природний газ із Катару, який виявився набагато дешевше російського.

Аналітики звертають увагу на те, що російська сторона виявилась не підготовленою до такого перебігу подій. Адже ще рік тому Міністерство економічного розвитку Росії очікувало, що обсяг експорту російського газу у 2012 р. буде на рівні 211,8 млрд куб. м й зросте на 11,8 % до рівня 2011 р. При цьому експорт СПГ у країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону становитиме у 2012 р. 10 млн т. У 2013 р. за основним сценарієм експорт російського газу очікувався в обсязі 233,1 млрд куб. м, за негативним – 219, 2 млрд куб. м. Основний сценарій на 2014 р. передбачав зростання обсягів експорту газу до 240,7 млрд куб. м, негативний – до 223 млрд куб. м. Утім, результати експорту російського газу у Європу у 2012 р. породжують вагомі сумніви в реалістичності наведених вище планів експорту російського газу на 2013–2014 рр.

Тому, враховуючи чинне антимонопольне законодавство ЄС, саме на менш освоєні ним ринки прагне «Газпром». Так, за повідомленнями ЗМІ, «Газпром» і ВР (Велика Британія) ведуть конфіденційні переговори про будівництво нової гілки газопроводу. Відповідна угода може бути укладена вже в середині наступного року, а поставки газу по «Північному потоку» у Великобританію можуть початися у 2016 р. «ВР провела деякі переговори для обговорення комерційних і технічних аспектів проекту, однак вони є попередніми», – сказав Wall Street Journal представник британської компанії. За повідомленнями британських ЗМІ, прем'єр-міністр Д. Кемерон підтримує ідею будівництва такої гілки. Він обговорював ці плани на зустрічі з В. Путіним під час Олімпіади.

Про розширення нещодавно побудованого експортного коридору «Північний потік» «Газпром» повідомив у звіті за третій квартал 2012 р. «До 31 січня 2013 р. у планується підписати меморандум щодо створення нових газотранспортних потужностей через Балтійське море у Європу. Одна з ниток може бути призначена для поставок російського газу у Велику Британію», – говорилося в документі. Великобританія є великим виробником газу, але, у міру виснаження власних ресурсів, поступово перетворюється на його імпортера. Імпорт газу у Великобританію росте протягом останніх п'яти років.

Прагне російський «Газпром» збільшити обсяги свого експорту й до Туреччини. Тим більше, що на цей доволі ємний газовий ринок орієнтуються й такі експортери блакитного палива, як Іран та Азербайджан. У листопаді 2012 р. у ЗМІ з'явилися повідомлення, що ВАТ «Газпром» протягом 30 років буде поставляти газ турецьким приватним компаніям Akfel, Bosphorus і Kibar. Компанія Vati Natli буде закуповувати газ протягом 23 років. Раніше компанії погодили з «Газпромом» закупівлі 6 млрд куб. м газу на рік через західну гілку, яка проходить через Україну, Румунію, Болгарію й сягає Туреччини. Потужність гілки становить 14 млрд куб. м газу на рік.

Не забуває «Газпром» і про Україну, куди у 2011 р. було поставлено 44,7 млрд куб. м імпортного газу, зокрема 39,175 млрд куб. м одержав «Нафтогаз» і 5,53 млрд середньоазійського газу вибрав незалежний імпортер Ostchem Holding Д. Фірташа. Тим більше, що через високу ціну газу ук-

раїнський ринок, на який, за даними О. Тодійчука, припадає 15 % експортних поставок «Газпрому», є надприбутковим для російського газового монополіста.

Особливі відносини в газовій сфері в Росії складаються з Німеччиною. «У нас є певні конфіденційні відносини, скажімо, з партнерами в Німеччині, але в нас там узагалі складаються особливі відносини, ми їх пустили у видобуток, ми створили систему 50 на 50 дном Балтійського моря, а вони нас пустили в свій трубопровідний транспорт на території Німеччини, дедалі глибше і глибше кооперація складається – це інша модель економічної взаємодії», – заявив російський президент В. Путін.

Очевидно, у контексті цих відносин російський «Газпром» і німецький концерн BASF домовилися про обмін активами. Відповідна угода була підписана головою ради директорів BASF К. Біком і головою правління «Газпрому» О. Міллером. При одержанні всіх необхідних схвалень передбачається, що угоду буде закрито до кінця 2013 р., ідеться в прес-релізі BASF. За умовами угоди, «Газпром» одержить належні нині BASF 50-відсоткові частки в об'єктах, що займаються торгівлею газом і його зберіганням у спільних підприємствах компаній – WINGAS, WIEN і WIEE. У результаті під повний контроль російської газової монополії перейдуть сховища газу в Німеччині й Австрії. Крім того, «Газпром» одержить 50 % капіталу компанії Wintershall Noordzee, що веде розробку нафтових і газових родовищ у південній частині Північного моря (Нідерланди, Велика Британія й Данія).

Поряд з цим російська газова монополія, у свою чергу, намагається мінімізувати для себе ризики, пов'язані з диверсифікованістю європейського ринку газу. Тому не тільки бере участь у спотовій торгівлі своїм газом, а й розширює інфраструктуру, зокрема потужності підземних сховищ газу (ПСГ), без чого складно забезпечити маневреність, у тому числі спотового ринку, й поставки газу за короткостроковими контрактами.

Для реалізації своєї стратегії збуту «Газпром» має намір істотно розширити потужності для зберігання газу у Європі – удвічі до 2015 р., вклавши в це чверть мільярда євро. А до 2030 р. «Газпром» планує збільшити активні потужності підземного зберігання газу до 5 % від поставок газу на експорт, повідомляє журнал «Энергополитика. Нефть и газ». Нині цей показник становить трохи більше 1 %, виходячи з попередньої оцінки експорту в країни Європи та СНД за підсумками 2011 р. (221 млрд куб. м). На 2015 р. російська монополія має намір володіти потужностями для зберігання газу обсягом до 5 млрд куб. м, що практично вдвічі більше за теперішні. Щоб досягти планованого показника до 2030 р., потужності ПСГ мають становити близько 11 млрд куб. м. Поки що ж російський газ, крім ПСГ в Австрії, зберігається в газосховищах у Німеччині та Литві. «Газпром» також використовує потужності для зберігання газу компанії Vitol у Франції і Великій Британії.

Поряд з цим 12 липня 2012 р. Enbw оголосила про 10-річний контракт на закупівлю природного газу з одним із закордонних постачальників, назва якого Enbw не розкривала, посилаючись на положення про конфіденційність. У той самий день німецькі ЗМІ повідомили, з посиланням на галузеві джерела, що контракт підписаний з НОВАТЕКом. За повідомленням Enbw, вартість річних поставок за контрактом оцінюється в 600 млн євро. Enbw AG – один з найбільших у Німеччині виробників електроенергії й власників електричних мереж. Оскільки «Газпром» має монопольне право на експорт газу з Росії, експерти, коментуючи неофіційну інформацію про висновок контракту між Enbw і НОВАТЕКом, відразу ж указали, що мова може йти або про трейдингові операції, або про непрямий експорт через агентську угоду з «Газпромом». Обізнані джерела повідомляли, що НОВАТЕК одержить доступ на європейські ринки через швейцарського трейдера Novatek Gas&Power.

Утім, значні перешкоди на шляху російської газової експансії у Європі створює антимонопольна політика ЄС. Як заявив на конференції у Вільнюсі у вересні 2012 р. єврокомісар з питань енергетики Г. Етінгер, ціни на російський природний газ, що поставляється в різні країни Європи, повинні бути приблизно на одному рівні. За його словами, не повинно бути так, щоб одні країни ЄС платили за російський газ на 30 % більше, ніж інші. Останнім часом «Газпром» знизив ціни на російський газ для країн Європи в середньому на 10 %, а для Німеччини – на 19 %. Про це під час X Міжнародного форуму «Газ Росії-2012» повідомив президент Російського газового товариства В. Язев. За його словами, уже не секрет те, що вхідні ціни в різних країнах істотно відрізняються.

Як зазначалось вище, 4 вересня 2012 р. Європейська комісія офіційно оголосила про початок антимонопольного розслідування стосовно «Газпрому». Єврокомісія підозрює російського газового монополіста у використанні домінуючих ринкових позицій для неправомірного впливу на торгівлю між країнами ЄС. Так, Єврокомісія почала розслідування трьох конкретних випадків порушення конкуренції в Центральній і Східній Європі. По-перше, «Газпром» підозрюється в розподілі ринків газу й утрудненні вільних поставок газу в країни-члени ЄС. По-друге, компанія, можливо, перешкоджала диверсифікованості поставок газу. По-третє, «Газпром» міг установити несправедливі ціни для своїх клієнтів, ув'язавши їх із цінами на нафту. Почате проти «Газпрому» розслідування буде перебувати серед пріоритетних справ європейських антимонопольних органів. Який-небудь остаточний строк для завершення розслідування не встановлений.

Як наголошують оглядачі деяких ЗМІ, «Газпром» відреагував негайно: уже 5 вересня у своїй офіційній заяві газовий монополіст відзначив, зокрема, що «початок формальної стадії розслідування не означає визнання ВАТ «Газпром» винним у якому-небудь порушенні антимонопольного законодавства ЄС», а також звернув увагу на те, що «ВАТ «Газпром», засноване за межами

юрисдикції ЄС, є компанією, наділеною, відповідно до російського законодавства, привселюдно значущими функціями й статусом стратегічної організації, контрольованої державою». Посилання на привселюдно значущі функції й стратегічний статус означає прагнення «Газпрому» перевести почате розслідування з корпоративного рівня (що передбачає юридичний діалог між «Газпромом» і антимонопольними органами ЄС) на рівень міждержавний (у площину політичного діалогу між урядом Росії і Єврокомісією).

Таке прагнення «Газпрому» було підтримано російською державою. 11 вересня 2012 р. президент Росії видав Указ № 1285 «Про захист інтересів Російської Федерації при здійсненні російськими юридичними особами зовнішньоекономічної діяльності». Цей документ встановлює, що підприємства й акціонерні компанії Росії, що мають статус стратегічних, і їх дочірні компанії – у випадку пред'явлення до них вимог з боку органів іноземних держав, міжнародних організацій, союзних об'єднань іноземних держав – мають право виконувати ці вимоги тільки за згодою спеціально вповноваженого органу Росії. Відповідно до указу № 1285, якщо які-небудь дії здатні завдати шкоди (якої саме і як вона буде визначатися – не уточнюється) економічним інтересам Російської Федерації, у згоді буде відмовлено.

Стосовно газової сфери указ № 1285 спрямований на те, щоб перевести питання антимонопольного розслідування проти «Газпрому» (зокрема, надання інформації в рамках такого розслідування), питання реалізації Третьої газової директиви ЄС (що пропонує відокремлення добувних активів від трубопровідних мереж) і ставить «Газпром» перед необхідністю або продати належні йому трубопровідні активи в ЄС, або передати їх у керування незалежному операторові, а також питання цінової політики (зокрема, питання зміни контрактної формули ціни на газ для того, щоб привести її відповідно до нових ринкових реалій) у сферу компетенції й відповідальності російського уряду. З юридичної точки зору, указ № 1285 спрямований на те, щоб дії «Газпрому» і його дочірніх компаній у частині надання інформації, зміни договорів і розпорядження активами розглядалися як дії держави Росія, тобто як дії суверена, який не може бути притягнутий до відповідальності в юрисдикції ЄС (оскільки має суверенний імунітет) і претензії до якого повинні пред'являтися дипломатичними каналами й дозволятися на політичному рівні.

Указ № 1285 має яскраво виражений екстрагериторіальний характер. Такий підхід, однак, суперечить принципам сучасного міжнародного права. Тому спроба «Газпрому» сховатися під «суверенну парасольку» не має під собою надійної юридичної основи. Здійснюючи комерційну діяльність на території ЄС, «Газпром» і його дочірні структури повинні дотримуватися повною мірою вимог законодавства ЄС, а посилання «Газпрому» (уряду РФ) на суверенний імунітет від юрисдикції регуляторних (у тому числі антимонопольних) органів ЄС навряд чи будуть юридично прийнятними, оскільки,

відповідно до переважаючого в сучасному міжнародному праві підходу, суверенний імунітет не поширюється на комерційну діяльність.

Тому видання указу № 1285 і спроба прикрити «Газпром» «суверенною парасолькою» (незважаючи на ризики, що виникають при цьому для РФ як для держави) можуть розглядатися як свідчення серйозності й обґрунтованості претензій антимонопольних органів ЄС до «Газпрому», а також як неготовність і/або небажання російської сторони вести газовий діалог у юридичній площині (очевидно, через слабкість юридичних аргументів і з урахуванням попереднього досвіду спілкування з антимонопольними органами ЄС) і прагнення вирішувати «газові» проблеми в політичній площині (що дає російській стороні більшу свободу маневру й можливість застосування пакетних політичних рішень), підсумовує свій аналіз указу російського президента український юрист-міжнародник О. Малиновський на сторінках «Дзеркала тижня».

У цьому контексті, як підкреслюють оглядачі деяких російських ЗМІ, вельми красномовним є діалог російського президента В. Путіна та німецького канцлера А. Меркель. Так, В. Путін попросив Євросоюз не надавати зворотну чинність законам, які будуть прийняті в рамках Третього енергопакета. У свою чергу, А. Меркель заявила, що вона не заперечує проти завантаження газопроводів винятково російським газом – але тільки якщо немає інших конкурентів і претендентів: «Я рекомендую ухвалювати речі такими, які вони є, і використовувати ту свободу дій, яку вони надають».

Незалежні російські експерти вважають, що поспіх з початком будівництва газопроводу «Південний потік» пов'язаний зі спробою Москви вивести цей проект з-під вимог Третього енергопакета. Як припускає партнер консалтингової компанії Rusenergy М. Крутіхін, у результаті Європа отримає для себе новий газопровід, побудований за російські гроші, а користуватися цим газопроводом будуть незалежні оператори, проти участі яких і заперечує сьогодні Москва.

Таким чином, російська сторона прагне відстояти інтереси «Газпрому» у Європі, насамперед, у площині політичних домовленостей, а не в площині міжнародного права. Однак, мабуть, російське керівництво припускає, що спірні газові питання з європейцями не вдасться розв'язати виключно політичним шляхом. Про це може свідчити заява голови Федеральної антимонопольної служби (ФАС) РФ І. Артем'єва, який 12 вересня 2012 р. визнав, що європейське антимонопольне розслідування може вилитися для «Газпрому» не тільки в значну суму штрафу, але й у необхідність вжити структурних заходів, зокрема з поділу добувального й трубопровідного бізнесу (як це передбачено Третьою газовою директивою ЄС 2009 р.). Згідно з недавніми повідомленнями ЗМІ, «Газпром» уже почав планувати реструктуризацію європейського підрозділу свого холдингу (шляхом відділення поставок від інфраструктури) для того, щоб відповідати вимогам Третьої газової директиви ЄС.

Деякі оглядачі ЗМІ припускають, що у 2013–2014 рр. певні квоти на використання експортних газопроводів у Росії можуть видати таким компаніям, як

«Роснефть» та НОВАТЕК з метою формального виконання вимог антимонопольного законодавства ЄС.

Поряд з цим у ЗМІ з'явилися повідомлення, що російський газовий монополіст «Газпром» вибрав юрисдикцію Швейцарії для реєстрації холдингових компаній, які об'єднують його закордонні активи за видами діяльності – логістиці й трейдингу. «Газпром» вибирав між Швейцарією, Великобританією й Люксембургом. Швейцарська юрисдикція є не найвигіднішою з погляду податків, але має політичні переваги – Швейцарія не є членом ЄС. Тому російські газові холдингові компанії будуть недоступні для дій Єврокомісії, яка в цей час веде антимонопольне розслідування проти «Газпрому». Наприкінці вересня правління «Газпрому» схвалило пропозицію про реструктуризацію європейських активів, необхідну для того, щоб обійти Третій енергопакет.

У російському істеблшменті доволі давно панує ідея встановлення контролю над міждержавними газовими потоками за принципом «від свердловини – до кінцевого споживача». Саме в рамках цієї концепції «Газпром» останнім часом і прагне реалізовувати свою газотранспортну політику. При цьому російська сторона за будь-якої ліпшої нагоди на міжнародному рівні прагне звинуватити в нечесній поведінці країни-транзитери газу, особливо Україну. Наочним втіленням цієї політики стало будівництво газопроводу «Північний потік», що дном Балтійського моря пройшов з Росії до Німеччини. Сам проєкт оцінюється у понад 7 млрд дол.

У жовтні 2012 р. «Газпром» відкрив другу нитку газопроводу «Північний потік», довівши його пропускну здатність до 55 млрд куб. м газу на рік. При цьому концерн обіцяв подумати про подвоєння потужності цього газотранспортного коридору, незважаючи на падіння експорту у 2012 р. на 8 % до рівня 2011 р. Як з'ясувалося, першою ниткою газопроводу за 11 місяців роботи було прокачано близько 9 млрд куб. м газу (при річній потужності 27,5 млрд куб. м). Прес-секретар компанії Nord Stream Й. Мюллер уточнив, що завантаженість нового енергетичного транспортного коридору становила, таким чином, «у середньому приблизно 30–40 % від максимальної потужності».

Можливо, за рядом оцінок, це пов'язано з дорожнечею російського газу. «Із введенням у дію другої лінії ризик простою зросте ще більше, якщо поставальник не погодиться запропонувати свою продукцію за більш низькими цінами», – вважає експерт з питань енергетики з Deutsche Bank Й. Ауер. При цьому аналітик відзначає, що серйозні проблеми газопроводу може створити американський сланцевий газ.

Водночас «Газпром» розробляє проєкт у 20 млрд дол. на будівництво трубопроводу «Південний потік», який дасть змогу йому експортувати газ у Європу в обхід України. Цей газопровід стане політичною зброєю проти Києва, хоча, з економічної точки зору, він не має змісту, приводить У. Інгланд з The Washington Post думки аналітиків. Хоча, за деякими оцінками, реалізація зазначеного проєкту коштуватиме ще більше. Зокрема, російські експерти не

виключають того, що реальні витрати на цей проект можуть майже удвічі перевищити початковий його кошторис.

Поставки газопроводом планується почати в першому кварталі 2016 р., а на повну потужність – 63 млрд куб. м на рік – «Південний потік» повинен вийти у 2018 р. Оператором газопроводу є South Stream Transport, який на 50 % належить «Газпрому», на 20 % – італійській Eni, а 30 %, що залишилися, перебувають у володінні німецької Wintershall і французької Edf. Після виходу газопроводу з Чорного моря його подальший маршрут пройде через території Болгарії, Сербії (з газопроводами-відводами на Боснію й Герцеговину, а також Хорватію), Угорщини, Словенії й завершиться на півночі Італії (м. Тарвізіо). Кінцевим пунктом сухопутного маршруту газопроводу «Південний потік» обрана північ Італії, а не Австрія, як передбачалося раніше, ідеться в матеріалах оператора газопроводу South Stream A.G.

Російські посадовці посилено пропагують проект «Південний потік». Цей проект може допомогти Європі впоратися з економічною кризою, зі свого боку «Газпром» розраховує на прозорі правила гри, заявив заступник голови російського газового холдингу О. Медведев, виступаючи на форумі «Газ Росії». У ЗМІ поширюються повідомлення щодо ходу його реалізації в Сербії, Угорщині й Болгарії.

Повідомляється, що російський «Газпром» і болгарський «Булгаргаз» 15 листопада 2012 р. підписали в Софії новий прямий контракт на постачання газу в Болгарію на 10 років. Підписання нового, більш вигідного для Болгарії контракту стало можливим після того, як Болгарія пішла на поступки «Газпрому» в питанні будівництва газопроводу «Південний потік». Раніше постачання велися через посередника – СП «Газпром» з місцевими бізнесменами «Овергаз», яке за рахунок націнки на імпортований газ розвивало газифікацію в республіці.

Згідно з контрактом, річний обсяг газу, що транспортується, становить 2,9 млрд куб. м. Планка за умовою «бери або плати» (take-or-pay) знижена і тепер становить уже 80 %, а не 90 %, як було зафіксовано в попередньому контракті. Також після закінчення перших шести років контракту Болгарія матиме можливість скоротити обсяг закупівлі газу, якщо країна буде мати достатній обсяг власного видобутку. За словами прем'єр-міністра країни Б. Борисова, з 1 січня 2013 р. ціна на природний газ знизиться на 20 %. За його словами, ціна для Болгарії «буде трохи вищою за ціну для Німеччини, що є мінімально можливим для країни, яка не видобуває газ».

При цьому оглядачі деяких ЗМІ наголошують, що Болгарії вдалося перекласти на «Газпром» фінансування болгарського відрізка газопроводу вартістю у 3,3 млрд євро. Утім, як наголосив український Прем'єр-міністр М. Азаров, «аномальні морози показали, що ні «Північний потік», ні «Південний потік» не мають, і в найближчому майбутньому не будуть мати надійних газосховищ, які могли б бути задіяні в період аномально низької температури

повітря. Тому альтернативи модернізації української ГТС немає. Тому що ні “Північний потік”, ні “Південний потік” не знімають ризиків, які викликані аномально низькими температурами».

Директор енергетичних програм Центру «Номос» М. Гончар вважає, що плани «Газпрому» з будівництва газопроводів в обхід України не витримують критики. «Згідно з офіційною інформацією “Газпрому”, проектна потужність газопроводу “Південний потік” в 63 млрд куб. м на рік. Але це можливо тільки за умови, що будуть реалізовані проекти газопроводів на території самої Росії, загальна довжина яких становитиме 2 тис. 446 км. Нагадаю, що схожий за масштабами газопровід Ямал-Європа будувався 12 років при тому, що це був сухопутний газопровід. Так що не потрібно бути фахівцем, щоб зрозуміти, що на повну потужність “Південний потік” вийде не раніше 2024 р.» – відзначив експерт.

Водночас, як зазначалося вище, Росія докладє зусиль для просування свого газового експорту в Азію. Зокрема, «Газпром» і Китай продовжують переговори про організацію поставок російського газу двома коридорами загальним обсягом до 68 млрд куб. м на рік. Сторонами принципово погоджені обсяги поставок газу за двома маршрутами: «західному» – 30 млрд куб. м (проект «Алтай») і «східному» – 38 млрд куб. м. У рамках реалізації проекту «Алтай» «Газпромом» розроблене обґрунтування інвестицій у проект і проведені вишукування за маршрутом газопроводу. Будівництво газопроводу «Алтай» почеться тільки після висновку контракту купівлі-продажу газу з китайською стороною. Щодо «східного» газового маршруту такі роботи росіянами ще, очевидно, не проводились.

Росія й Китай також розглядають можливість співробітництва у сфері підземного зберігання газу в Китаї, його маркетингу й спільного видобутку сланцевого газу. За словами заступника голови «Газпрому» О. Медведева, одним з переговорних питань, що цікавлять Росію, є сланцевий газ, точніше – оформлення частини його покладів як запасів газового монополіста.

О. Медведев зазначив також, що поки в переговорах залишилося невирішеним тільки питання ціни на газ. Він вважає, що нині ціни на газ у Китаї штучно занижені, у тому числі з метою стримування інфляції. Однак, на його думку, початок власного видобутку сланцевого газу в цій країні може змінити таку ситуацію. «Наші китайські партнери зможуть оцінити й зрозуміти собівартість такого видобутку, що може призвести до ринкової реформи ціноутворення на газ і, отже, прискорити досягнення домовленостей з “Газпромом” за ціновими параметрами», – висловив надію О. Медведев.

Президент РФ В. Путін у листопаді 2012 р. закликав керівництво російського ВАТ НОВАТЕК найближчим часом провести з ВАТ «Газпром» необхідну роботу з укладання контрактів на експорт скрапленого природного газу (СПГ) з Ямалу в рамках проекту «Ямал СПГ». Проект «Ямал СПГ», акціонерами якого є ВАТ НОВАТЕК (80 %) і французька Total (20 %), перед-

бачає будівництво заводу з виробництва СПГ потужністю понад 15 млн т СПГ на рік на ресурсній базі Південно-Тамбейського родовища. Доведені ймовірні запаси газу родовища станом на 31 грудня 2011 р. становлять 879 млрд куб. м. Реалізація проекту передбачає створення транспортної інфраструктури, що охоплює морський порт і аеропорт у районі селища Сабетта (північний схід півострова Ямал).

У відповідь глава ВАТ НОВАТЕК Л. Михельсон відзначив, що підписання контрактів на реалізацію СПГ стане можливим після одержання остаточних пропозицій від підрядників, що виконують інвестиційні проекти з будівництва нових потужностей і капітального ремонту під ключ. «Там є невеликі технічні питання, пов'язані з нашим законодавством, для того щоб відкрити проектне фінансування», – сказав глава НОВАТЕКА.

Нагадаємо, що згідно із Законом «Про експорт газу» право на експорт газу із РФ має тільки власник Єдиної системи газопостачання (ЄСГ), тобто ВАТ «Газпром» або його 100-відсоткові дочірні товариства. «Газпром експорт» і «Ямал СПГ» у червні 2010 р. підписали угоду, що передбачає здійснення експорту СПГ з Південно-Тамбейського родовища. Глава НОВАТЕК також повідомив президента РФ, що компанія разом з Total практично закінчила роботу з технічного проектування й віддала проект на експертизу. А поки Міністерство енергетики РФ розглядає можливість виводу скрапленого природного газу з-під дії чинного Закону «Про експорт газу», повідомив журналістів міністр енергетики РФ О. Новак. За його словами, відповідні пропозиції можуть бути внесені в уряд до кінця 2012 р.

У липні 2012 р. НОВАТЕК почав будівництво морського порту Сабетта на північному сході півострова Ямал. Уже через кілька років порт повинен стати базою для морських поставок зрідженого природного газу (СПГ), нафти й газового конденсату з Росії в країни Західної Європи, Північної й Південної Америки й Азіатсько-Тихоокеанського регіону (АТР). У липні – листопаді кожного року НОВАТЕК передбачає відправляти суда на схід (через Берингову протоку), а в грудні – червні – на захід (через Атлантичний океан). Поруч із портом планується будівництво заводу із скраплення природного газу на ресурсній базі Південно-Тамбейського родовища. Як повідомив на урочистій церемонії початку будівництва порту міністр транспорту РФ М. Соколов, у 2016 р. експорт СПГ становитиме тут 5 млн т, а у 2018 р. – 15–16 млн т.

«Газпром», у свою чергу, також планує різко збільшити обсяги експорту СПГ. Уже до 2030 р. тільки з Далекого Сходу концерн планує експортувати до 20–25 млн т на рік. При цьому одним з найбільших покупців СПГ може стати Японія, де після аварії на АЕС «Фукусіма» мають намір нарощувати частку енергії, одержуваної з неатомних електростанцій.

Компанія Gazprom Marketing and Trading – дочірня структура «Газпрому» – підписала контракт з індійською GAIL про поставку скрапленого природного газу в Індію. Документ передбачає поставку GAIL 2,5 млн т СПГ на рік про-

тягом 20 років, повідомляється у прес-релізі Gazprom Marketing and Trading. У травні 2012 р. заступник голови правління «Газпрому», генеральний директор ТОВ «Газпром експорт» О. Медведєв заявив, що компанія Gazprom Global LNG уже відправила в Індію шість танкерів із СПГ.

ЗМІ також повідомляли про наміри «Газпрому» побудувати завод СПГ у районі Владивостока. Інвестиції у цей проект можуть становити 220 млрд руб. Будівництво заводу планується завершити у 2017 р., а обсяг виробництва планується на рівні 10 млн т СПГ на рік. За словами глави «Газпрому» О. Міллера, завод будується, у тому числі, для організації поставок СПГ у країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону, і згодом обсяг експорту на цьому напрямку досягне рівня європейських поставок газу, а може, й перевищить його. Як сировину на завод планують поставляти газ із Чаяндинського й Ковиктинського родовищ в Іркутській області.

Утім, на сьогодні реальні обсяги експорту російського газу на азійський ринок поки доволі незначні. В інформаційному ж просторі переважають декларації про наміри такої експансії, а не повідомлення про конкретні здобутки російських газовиків.

Однак будівництво нових магістральних газопроводів з Росії до Європи та втілення в життя амбітних російських планів карколомного нарощування обсягів експорту російського газу на азійський ринок виводить на порядок денний проблему ресурсного та інвестиційного забезпечення задекларованих експортних поставок газу. Адже, як зазначають російські фахівці, основні газові родовища Західного Сибіру, що дають до 80 % річної продукції «Газпрому», були відкриті років 40 тому, а нині перебувають у стадії падаючого видобутку. За останні 20–25 років, за рідкісним винятком, не було відкрито серйозних газових родовищ. Що стосується нових перспективних родовищ, то основна увага російськими фахівцями приділяється Арктичному шельфу. Уже виявлено 11 родовищ у Баренцевому і Карському морях, а також на Сахалінському шельфі, на шельфі Західної Камчатки. Однак освоєння цих родовищ вимагає величезних інвестицій, а також відповідних технологій та техніки, яких у Росії гостро не вистачає.

Свідченням цього можна вважати те, що «Газпром» і його колишні партнери по Штокмановському проекту – Total і Statoil – у серпні 2012 р. погодилися, що на цьому етапі розробка неможлива: занадто великі витрати. Штокманівське родовище підпадає під категорію «гігантських»: його запаси – 3,8 трлн куб. м газу і 53,4 млн т конденсату (у межах ліцензії «Газпрому»). «Газпром» майже 10 років намагався почати його розробку. Спочатку він вирішував, як це зробити, потім вибирав партнерів. У 2007 р. переможцями стали дві європейські компанії – Total і Statoil. Передбачалося, що проект буде розбито на кілька фаз. Ліцензія залишиться у «Газпрому». А під першу фазу (з річним видобутком 23,7 млрд куб. м) у 2008 р. був створений Shtokman

Development AG (51 % у «Газпрому», 25 % у Total, 24% у Statoil). Цей оператор повинен був побудувати інфраструктуру і володіти нею протягом 25 років.

Кілька років тому інвестиції в розробку цього родовища оцінювалися приблизно в 30 млрд дол., видобуток очікувався у 2013 р. Але інвестиційне рішення затрималося, видобуток було перенесено, як мінімум, на три роки. А на початку 2012 р. стало зрозуміло, що з проектом проблеми: експортний ринок Європи перенасичений, «Газпром» запропонував не поставляти газ у трубу, а зріджувати всі обсяги – щоб була можливість поставок на інші ринки. Оскільки акціонерна угода партнерів спливала 1 липня 2012 р., планувалося, що в червні 2012 р. – на Петербурзькому економічному форумі – буде підписано новий документ, «з чистого аркуша», як говорив голова правління «Газпрому» О. Міллер. У проекті можуть з'явитися нові учасники, додавали представники «Газпрому». Наприклад, Shell, уточнювали джерела, близькі до концерну.

Total до останнього говорила, що все ще зацікавлена в проекті. А Statoil нещодавно списала 340 млн дол. витраток по Штокману (за останні чотири роки) і повернула «Газпрому» свої 24 % у Shtokman Development. Правда, норвежці також говорили, що інтерес до Штокману залишився: здача акцій – це формальність, сходинка до нового договору з «Газпромом». Сам «Газпром» також заявляє, що не припиняв переговори.

Утім, ще в кінці березня 2012 р. ділові ЗМІ повідомляли, що «Газпром» не зміг задовольнити запити ЄС, оскільки видобуток російського газу досяг граничних показників, і збільшувати обсяги в монополії не було можливості. Джерела газети «Ведомости» пояснювали, що найбільші родовища «Газпрому», у тому числі Уренгойське і Ямбурзьке, запущені 30 років тому, виснажуються. Концерн до того не збільшував свої технічні потужності через те, що вони і так перевищували попит. Тоді у компанії порахували, що разове сезонне зростання попиту не змогло би компенсувати витрати на введення нових родовищ. Оглядачі ж деяких ЗМІ наголошують, що конкуренція на ринках Європи стала настільки серйозною, що «Газпром» був змушений не тільки відкласти розробку декількох газових родовищ – Штокманського й Бованенківського (на півострові Ямал), але й законсервувати Ковиктинське родовище в Іркутській області.

Тим часом у ЗМІ протягом останнього року з'являються доволі знакові повідомлення про плани розвитку російської газової промисловості. Зокрема, на облаштування Чаяндинського родовища (Якутія) і будівництво магістрального газопроводу до Владивостока планується витратити 430 і 770 млрд руб. відповідно. Про це заявив глава «Газпрому» О. Міллер на зустрічі з президентом Росії В. Путіним. Запаси Чаянди становлять не менш 1,2 трлн куб. м газу, а також майже 80 млн т нафти й газового конденсату. Відповідно до схеми його розробки, на родовищі планується щорічно добувати близько 25 млрд куб. м блакитного палива. Видобуток нафти на Чаяндинському родовищі планується почати у 2014 р., газу – у 2017 р. Для транспортування палива планується по-

будувати газопровід з Якутії через Хабаровськ на Владивосток. Як уточнив О. Міллер, його довжина становитиме 3,2 тис. км; трубопровід може стати до ладу у 2017 р. Також керівник концерну повідомив, що до 2018 р. у Владивостоці буде побудовано завод з виробництва скрапленого природного газу. Інвестиції в будівництво оцінюються у 220 млрд руб.

На зустрічі ж з головою уряду РФ Д. Медведевим у рамках інвестиційного форуму «Сочі-2012» О. Міллер заявив, що, у випадку підвищення ставки податку на видобуток корисних копалин (ПВКК), «Газпром» не зможе у 2013 р. інвестувати в нові видобувні проекти. Керівник газового гіганта попередив, що у випадку навіть мінімального збільшення цього податку «Газпром» не зможе ухвалити рішення щодо реалізації ряду проектів, у тому числі з освоєння Бованенківського й Чаяндинського родовищ. У свою чергу, Д. Медведев додав, що, незважаючи на проблеми у формуванні дохідної частини бюджету, він прийняв рішення «зайняти трохи іншу позицію» щодо податку на видобуток корисних копалин.

За повідомленнями ЗМІ, за 10 місяців 2012 р. «Газпром» видобув на 20,1 млрд куб. м газу менше, ніж за січень – жовтень 2011 р. При цьому остаточна інвестиційна програма «Газпрому» на 2012 р. на 25 % перевищує попередній варіант цієї ж програми, затверджений у грудні 2011 р. У цілому по Росії, за даними російського Міністерства енергетики, за I півріччя 2012 р. було добуто на 2,8 % менше газу (338,67 млрд куб м), ніж у I півріччі 2011 р. Водночас оглядачі звертають увагу, що реальні результати щодо газовидобутку йдуть урозріз із заявленими планами газодобувних компаній. Падіння обсягів видобутку голова «Газпрому» О. Міллер пояснює зниженням попиту на російський газ у Європі.

Утім, причини цього явища, мабуть, значно глибші, на що звертають увагу й російські експерти. Адже, як зазначалось вище, основні російські газові родовища нині перебувають у стадії падаючого видобутку. А освоєння нових родовищ вимагає величезних інвестицій, а також відповідних технологій та техніки, яких у Росії гостро не вистачає.

Тому нинішня відмова від розробки Штокманівського родовища багато в чому є символічною, оскільки вона висвітлила ряд гострих проблем, що стоять перед російською газовою промисловістю. Зокрема, це стосується загострення конкуренції на міжнародних газових ринках, небажання й неготовності «Газпрому» працювати в умовах лібералізації європейського газового ринку, дефіциту в Росії ряду важливих сучасних технологій видобутку та переробки газу, зростання потреби російської газової промисловості у фінансових ресурсах для реалізації інвестиційних проектів, ефективності використання інвестицій у газові проекти тощо.

За таких обставин Україні, мабуть, не варто очікувати на велику поступливість Росії у спірних питаннях двосторонніх газових відносин. Принаймні, найближчим часом. Про це свідчить і заява посла Росії в Україні М. Зурабова

про те, що Україна може отримати знижку на газ або в обмін на вступ до Митного союзу, або в обмін на угоду щодо двостороннього (а не тристороннього – за участю Євросоюзу) російсько-українського управління українською газотранспортною системою. Однак при цьому треба враховувати, і проведений вище аналіз це продемонстрував, що відносно дешевого газу в самій Росії стає дедалі менше.

(Продовження в наступному випуску).

Партійна позиція

О. Симоненко, наук. співроб. ФПУ

Перші кроки парламентської діяльності ВО «Свобода»: реакція світу та вітчизняні перспективи

Всеукраїнське об'єднання «Свобода» – українська націоналістична партія, зареєстрована в 1995 р., яка, однак, діяла з 1991 р. До лютого 2004 р. мала назву Соціал-національна партія України. У 2009 р. та під час місцевих виборів 2010 р. в Галичині партія досягла значних успіхів і отримала представництво в місцевих органах влади. У 2012 р. після парламентських виборів політична партія ВО «Свобода» вперше представлена у Верховній Раді власною фракцією.

Лідер партії «Свобода» О. Тягнибок визнаний журналом «Кореспондент» Людиною року-2012. На думку редакції, його популярність відображає основну тенденцію в українському суспільстві, а саме – наростаюче невдоволення владою і радикалізацію електоральних настроїв. Також на сайті Кореспондент.net проходило народне голосування за особистість року 2012. Думка інтернет-користувачів співпала з думкою редакції – тут також перше місце посів О. Тягнибок, за якого проголосувало 40 % читачів сайту, які взяли участь в опитуванні.

«Кореспондент» зазначає, що на парламентських виборах у 2012 р. праворадикальна партія О. Тягнибока набрала за списками 10 % голосів виборців. З урахуванням мажоритарників ВО «Свобода» сформувала четверту за чисельністю фракцію у Верховній Раді – у них 37 мандатів. Настільки високий результат «Свободи» не міг передбачити ніхто. Це означає, що частина ук-

раїнців хоче мати в парламенті не просто опонентів влади, а активну силу, «спецназ опозиції», стверджує редакція.

Справді, успіх популістсько-націоналістичної «Свободи» є однією з найгучніших сенсацій минулих парламентських виборів. «“Свобода” перестала бути регіональною силою, яка присутня лише в кількох західних регіонах країни, вона входить у вищу лігу й отримує реальний вплив на політику. Можливо, не такий потужний, як основні партії, але в будь-якому випадку, діяльність “Свободи” – добра чи погана – стає помітною для всіх. Її не вдасться приховати, пояснюючи, що це всього лише вибрики маргінальної партійки локального масштабу», – зауважив польський журналіст М. Войцеховський.

За даними прес-служби ВО «Свобода», фракція партії на час першої сесії ВРУ поставила перед собою такі завдання:

- 1) показати приклад, як перешкодити «тушкуванню» в опозиційних фракціях ВРУ;
- 2) домогтися виголошення виступів від трибуни та з місця у Верховній Раді виключно державною мовою;
- 3) домогтися персонального голосування – припинити «кнопкодавство» у Верховній Раді України (голосування чужими картками);
- 4) відкрити парламент для доступу громадян (знести огорожу, якою влада відгородилася від простих українців);
- 5) максимально бути представленими в керівних органах ВР, що дає можливість доступу до інформації, недопущення «підклимних» домовленостей;
- 6) внести першочергові законопроекти.

Перший день роботи у Верховній Раді ВО «Свобода» розпочала з примусового запровадження принципу доступності до української влади, а саме з ліквідації паркана, який був, за словами «свободівців», «... символом закритості, корумпованості і відірваності влади від народу». Надалі депутати з фракції «Свободи» відзначились боротьбою за вживання в стінах парламенту державної мови та проти проявів «кнопкодавства». «Ми не дозволимо порушувати Регламент і закон у ВР, тому й надалі вимагатимемо забезпечити персональне голосування всіх депутатів» – заявила народний депутат І. Сех в інтерв'ю народному часопису «Новий час». Цю позицію підтримує народний депутат України, голова Івано-Франківської обласної організації партії «Свобода» О. Сич, який, поділившись з ГК першими враженнями від роботи в парламенті, розповів, що «... як би збоку це не виглядало і як би критично наші опоненти не оцінювали участі “Свободи” в парламентських силових протистояннях, я повторюю: це намагання поставити більшість на місце і в русло законотворення».

«Свобода» активно відстоює конституційну норму щодо персонального голосування. Голова ВО «Свобода» О. Тягнибок неодноразово вимагав блокування карток відсутніх депутатів. Коли слова не доходили до розуміння депутатів від ПР, вживалися силові методи реагування. Не можна вимагати від гро-

мадян дотримання законів, якщо самі парламентарі їх не дотримуються – наголошується в прес-службі ВО «Свобода» – партія й надалі докладатиме всіх зусиль для того, щоби забезпечити персональне голосування у стінах парламенту.

Так, лідери опозиційних парламентських фракцій внесли до ВРУ законопроект № 2012, який передбачає внесення змін до Кримінального кодексу та Кримінального процесуального кодексу щодо встановлення кримінальної відповідальності за порушення порядку голосування на пленарних засіданнях Верховної Ради України, Верховної Ради Криму і місцевих рад.

«Свободівці» обіцяють показати у Верховній Раді нову якість української політики та вважають своєю великою перемогою обрання віце-спікером свого однопартійця Р. Кошулинського, який є висуванцем усіх опозиційних сил у парламенті. Крім того, представник фракції «Свободи» став на чолі одного з парламентських комітетів. Спочатку очікувалося, що це буде Комітет із свободи слова, на керівництво яким претендував І. Мірошніченко. Але згодом О. Тягнибок обміняв його на Комітет екологічної політики, яким керуватиме І. Сех. Вона розгорнула кампанію проти видобутку сланцевого газу у Львівській області компанією «Шеврон», пророкуючи «екологічну катастрофу».

Крім того, «Свобода» здобула цілу низку посад перших заступників, заступників голів, секретарів комітетів та голів підкомітетів ВРУ. Таким чином перша націоналістична фракція українського парламенту здобула серйозний плацдарм для втілення в життя своєї Програми захисту українців¹.

За оприлюдненими 16 січня 2013 р. Громадянською мережею ОПОРА результатами власних підрахунків, протягом першої сесії парламенту найбільш дисциплінованими виявились депутати фракції Всеукраїнського об'єднання «Свобода» з показником відвідуваності пленарних засідань 99 %. Слід зазначити, що фракція націоналістів є також лідером за кількістю оголошених

¹ Довідково: як повідомляє офіційний сайт парламенту, Комітет з питань верховенства права та правосуддя очолить «регіонал» С. Ківалов, а одним з його заступників стане О. Махніцький («Свобода»). А. Ілленко, Ю. Михальчишин («Свобода») увійшли в Комітет з питань бюджету. Комітет з питань державного будівництва та місцевого самоврядування очолить мажоритарник Д. Жванія, що увійшов до фракції Партії регіонів, а його заступниками будуть комуністка О. Михайленко, Н. Новак (УДАР), О. Сиротюк («Свобода»). Комітет з питань економічної політики очолить представник «Батьківщини» А. Іванчук. Серед його заступників будуть «регіоналка» І. Горіна, представниця «Батьківщини» К. Ляпіна, «свободівець» М. Головка. Комітет з питань європейської інтеграції очолить представник «Батьківщини» Г. Немиря. Його заступниками будуть «регіоналка» І. Бережна, «ударівка» І. Геращенко, «свободівець» О. Панькевич. Комітет з питань науки і освіти очолить представниця «Батьківщини» Л. Гриневич. Її заступником буде О. Сич від «Свободи». В цьому ж комітеті працюватиме «свободівка» І. Фаріон та А. Парубій. Комітет з питань охорони здоров'я очолить «регіоналка» Т. Бахтєєва, її заступниками будуть комуністка І. Спіріна, представник «Батьківщини» Р. Ілик, «регіонал» О. Біловол та «свободівець» О. Гелевей. Комітет з питань свободи слова та інформації очолить представник «Батьківщини» М. Томенко. Його заступниками будуть «регіоналка» О. Бондаренко, М. Баграєв, «свободівець» І. Мірошніченко. Комітет з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму очолить «ударівець» А. Палатний. Його заступниками будуть «регіонал» Е. Тедєсєв, представник «Батьківщини» В. Данілов, «свободівець» І. Янків.

депутатських запитів. Усього народні обранці подали протягом першої сесії парламенту сьомого скликання 73 запити. Найбільшу кількість внесли члени фракцій ВО «Свобода» – 24 запити. ВО «Батьківщина» подала 18 запитів. Члени фракції КПУ – 11, Партії регіонів – дев'ять, партії УДАР – сім. Позафракційні депутати підготували 4 запити.

Запити, подані фракцією ВО «Свобода» під час роботи першої сесії ВРУ до центральних органів державної влади, установ та організацій, на думку народних депутатів від партії «Свобода», стосуються найпроблемніших питань, які потребують вирішення громадян України та реакції на важливі події в житті суспільства.

Також, народні депутати від ВО «Свобода» вже внесли на розгляд Верховної Ради понад 80 законодавчих ініціатив. Зокрема, було подано пакет економічних законопроектів: «Про ліквідацію приватних монополій», «Про заходи щодо ліквідації дефіциту бюджету Пенсійного фонду України», «Про повернення капіталів, що перебувають та зареєстровані в Республіці Кіпр, офшорних зонах та інших юрисдикціях, звільнених від подвійного оподаткування, або тих, що мають пільговий режим оподаткування», «Про спрощену процедуру державної реєстрації суб'єктів малого підприємництва», «Про внесення змін до Закону України "Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України"», «Про внесення змін до Закону України "Про статус народного депутата України" (щодо запитів народних депутатів України)», «Про внесення змін до Закону України "Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів" (щодо роздрібної торгівлі алкогольними напоями, пивом, та тютюновими виробами)» та інші.

Крім того, фракція ВО «Свобода» одностайно підтримала ухвалення Верховною Радою спільної резолюції опозиційних фракцій про європейську інтеграцію України та обіцяє організувати масштабні акції протесту проти підписання угоди з Митним союзом. Про це заявив депутат від партії «Свобода» Ю. Михальчишин в ефірі телеканалу ICTV.

На прес-конференції в Брюсселі керівник департаменту зовнішніх зв'язків ВО «Свобода» Т. Осауленко заявив: «Ми – за ЄС, але, по-перше, Україна поки не готова, а по-друге, ЄС став дедалі більш бюрократичним, і не сприяє збереженню національної ідентичності», – сказав він.

У свою чергу, заступник голови ВО «Свободи» О. Панькевич зазначив, що його партія не проти євроатлантичної інтеграції, у тому числі вступу України в НАТО. «Але ми вимагаємо, щоб були чесні правила до України», – сказав він.

Партія сподівається на розвиток відносин з європейськими націоналістичними партіями. «Майбутнє – це відносини з фінськими націоналістами. Фламандці – також наша мета, але в нас поки немає занадто тісних контактів», – сказав він.

На думку Т. Осауленко, «Свобода» вже має добрі стосунки з французьким ультраправим «Національним фронтом» і рядом інших ультраправих партій Європи. «Наприклад, націоналісти австрійські, фінські – вони дуже повільні в стосунках з нами, можливо, вони просто дуже обережні», – сказав він.

При цьому керівник департаменту зовнішніх зв'язків ВО «Свобода» висловив надію, що нині, коли ВО «Свобода» пройшла у Верховну Раду України і має можливість сформувати фракцію з 37 депутатів, їй буде простіше будувати зовнішні відносини.

При цьому звертає на себе увагу така обставина: європейський парламент прийняв резолюцію, у якій рекомендував «демократичним силам України» не співпрацювати з партією «Свобода», через те, що вона не поділяє цінностей європейської демократії.

Утім, А. Яценюк, розуміючи, що «Свобода» ввіймала висхідний струмінь громадських симпатій і є цінним політичним союзником, виступив із заявою, що «Батьківщина» буде співпрацювати із «Свободою» в парламенті, незважаючи на застереження Європарламенту. Аналогічною за змістом була і реакція партії В. Кличка. Партія УДАР продовжить співпрацю з ВО «Свобода», незважаючи на заклик Європарламенту. Про це заявив нардеп від партії УДАР В. Наливайченко в інтерв'ю газеті «День».

За словами В. Наливайченка, його політична сила з повагою ставиться до резолюцій Європарламенту та інших міжнародних організацій. «Разом з тим, співпраця та взаємодія опозиційних сил – це один з важливих елементів відновлення парламентаризму в Україні», – підкреслив він.

Зі свого боку голова Світової конференції українських державницьких організацій А. Лозинський звернувся з листом на ім'я президента Європарламенту М. Шульца, у якому висловив думку, що Європарламент пунктом про ВО «Свобода» образив українську націю.

Водночас, Альянс європейських національних рухів, куди входять основні національно орієнтовані і націоналістичні рухи та партії Західної Європи, виключив ВО «Свобода» зі свого складу. Про це кореспонденту «2000» повідомив президент Європейського центру геополітичного аналізу, экс-депутат Польського Сейму М. Піскорський ².

За його словами, ВО «Свобода» є єдиною повністю ізольованою партією націоналістичного спрямування у Європі. «Як політолог скажу: оскільки вона є єдиною ізольованою націоналістичною партією, значить, вона відрізняється від ряду праворадикальних сил Західної Європи». Польський експерт

² Довідково: відповідно до заяви прес-служба ВО «Свобода», інформація, яку поширили деякі ЗМІ щодо нібито виключення Всеукраїнського об'єднання «Свобода» з Альянсу європейських націоналістичних рухів, не відповідає дійсності. «Свобода» була і залишається активним учасником альянсу, який згуртував європейські сили, що відстоюють засади збереження національної ідентичності, мови, традицій європейських націй, говориться на сайті партії.

упевнений, що українська «Свобода» не є частиною націоналістичного руху і націоналістичної ідеології Європи. «“Свобода” є якоюсь патологією гітлерівського типу. У цієї партії немає друзів у Європі, можливо, за винятком німецьких неофашистів. Нині європейці широко здивовані, що “свободівці” пройшли в український парламент. Сподіваємося, що голос “правих” європейських політиків, які відмовляються від будь-яких контактів і зв’язків із “Свободою”, вплине на виборців цієї політсили в майбутньому. Я більше ніж упевнений, що європейські партії будуть підкреслювати, що вони не мають нічого спільного з такими явищами», – зазначив М. Піскорський.

Думку про те, що переконання представленої сьогодні у Верховній Раді «ультраправої партії» в перспективі можуть нашкодити країні, висловив народний депутат від Партії регіонів С. Тігіпко. «Я за те, щоб члени партії “Свобода” мали всі можливості говорити про свої політичні переконання. Але я з цими переконаннями точно не згоден», – заявив С. Тігіпко в ефірі програми «Велика політика з Євгеном Кисельовим», повідомляє його прес-служба. «Я знаю, що в перспективі вони нічого не принесуть країні, крім проблем. І я вважаю, що, крім Партії регіонів, ніхто нічого не зможе серйозно протиставити “Свободі”», – зазначив «регіонал».

З ним солідарний член Партії регіонів В. Колесніченко. «Він (О. Тягнибок. – Ред.) робить те, що подобається людям. ... Обіцяє речі, які він ніколи не виконає, але населенню подобається. Він влаштує шоу, мордобій – нічого іншого вони сьогодні запропонувати не можуть. Роботу “Свободи” ми вже бачили в роботі трьох обласних рад. З їх роботи стало зрозуміло, що вони не відбулися, як господарники», – коментує політик. На думку В. Колесніченка, порівняти прихід «Свободи» можна з приходом до влади нацистів у Німеччині.

Конфлікти між фракціями Партії регіонів і Всеукраїнським об’єднанням «Свобода» у Верховній Раді сьомого скликання не приведуть до добра. Таку думку в ефірі 5 каналу висловив політолог, дослідник Інституту Вудро Вільсона М. Мінаков.

Політолог попередив, що жодні зіткнення в новому парламенті між опозицією і владою не поліпшать ситуацію в державі. «Якщо Рада цього скликання не буде займатися справжніми реформами, навряд чи ми отримаємо хороший результат від такого радикального протистояння “Свободи” і Партії регіонів», – зазначив експерт.

У свою чергу лідер ВО «Свобода» О. Тягнибок вважає, що через кризову ситуацію в парламенті Україну чекають дострокові парламентські вибори. «У таких ситуаціях, яку ми сьогодні бачили, парламентська криза неминуча, ми не виключаємо, що Україну можуть очікувати дострокові парламентські вибори», – заявив О. Тягнибок. До речі, раніше О. Турчинов теж заявляв, що дострокові вибори можуть відбутися в цьому році.

Російський політолог А. Окара дав таку оцінку ВО «Свобода». Спочатку він назвав причини, які допомогли «Свободі» отримати високий результат. Го-

ловна з них, на його думку, – це фактор протестного голосування. «Фактор протестного голосування працював і на Кличка, і на “Свободу”, але не спрацював на Н. Королевську – та, намагаючись потрапити в подібний тренд молоді, свіжої, опозиційної політсили, випала з нього ще на самому початку. Також спрацювало те, що “Свобода” себе позиціонувала як партія з “людським обличчям” – у Східній Україні було менше агресивних і радикальних фронтменів, І. Фаріон балотувалася на мажоритарному окрузі у Львові, тому у неї не залишилося часу працювати однією з осіб партії на загальноукраїнських телеканалах.

Частково допомогла відсутність у бюлетенях графі “проти всіх”. У свій час, слідом за Росією, Партія регіонів цю графу ліквідувала – вони думали, що це зіграє їм на руку. Але поки це зіграло на руку “Свободі” і КПУ», – вважає політолог.

Ще одним успіхом цієї партії, на думку А. Окари, є те, що вона пододала своє регіональне амплуа, також мало місце перенесення з етнокультурної проблематики в соціально-економічну площину – те, що зараз називають «економічним націоналізмом».

Мовний закон теж вплинув на результат «Свободи», однак не був вирішальним чинником, вважає російський політолог.

На його думку, подальша політична доля ВО «Свобода» залежить від того, як вони інтерпретують результат, отриманий на парламентських виборах. «Якщо вони вважатимуть, що їх результат – це прояв любові до таких людей, як Тягнибок, Фаріон, Мірошниченко, вияв підтримки радикальної складової в їхній ідеології, то ця партія не зазнає жодних змін і буде паразитувати в тій ніші, у якій вона існує – вписуватися у формат очікувань досить вузького прошарку «скривдженого» електорату. Крім того, партія буде маргіналізована, в тому числі потужною атакою з боку різних зовнішніх політичних сил – як з Європи (там їх дуже багато центрів впливу називають «ультра-правими», «неофашистами», «ворогами свободи»), так і з Росії (тут їх демонізували як «клінічних русофобів», «етнорасістов», «бандерівців»).

«Якщо ж ВО “Свобода” вважатиме, що їх результат – це кредит довіри не до радикальної, а до народно-патріотичної складової в їхній риторичі, партія буде трансформуватися від етно-націоналізму до патріотизму, якщо центром їхньої ідеології стане ідея розвитку та модернізації України, а не помсти сусідам за якісь історичні образи, якщо відмовиться від установок, що обмежують права і свободи громадян, якщо вони спробують створити суб’єкту парадигму розвитку країни і нації, тоді ця партія зміцнить свої позиції в Центрі та Південному Сході України і матиме цікаве майбутнє і широкую підтримку в Україні», – вважає А. Окара.

При цьому він додав, що вже сьогодні і у Європі, і в Росії є чимало охочих заробити на боротьбі з правим радикалізмом і конкретно з ВО «Свобода».

На думку політолога К. Матвієнка, після високої підтримки киян на парламентських виборах «Свобода» має запропонувати власну стратегію розвитку міста. «Я вважав би правильним, щоб партія “Свобода” заявила свою окрему суб’єктну позицію на київських виборах. Вона на це має повне право, оскільки отримала безпрецедентно високу підтримку киян. Але для цього “Свобода” повинна вилізти зі своєї вузької націоналістичної ніші», – заявив політолог К. Матвієнко під час прес-конференції.

Звертає на себе увагу при цьому така обставина. У ЗМІ регулярно звучать натяки на те, що влада власноруч підтримує фінансування проекту О. Тягнибока для реалізації власних тактичних цілей. Мотив у «регіоналів», звичайно ж є, вважає В. Пилипівський, політичний аналітик, консультант Центру політичних комунікацій та консалтингу «Політсфера», та додає: «Хто з провладного табору міг взяти на себе цю функцію? Називають ім’я такого впливового в ПР людини, як А. Ключев. Знаючи його аналітичні здібності, ризикну припустити, що він цілком може прорахувати таку політичну багатоходовку, підсумкова мета якої – заміщення нинішнього опозиційного табору радикальною, одіозною “Свободою”».

Резонансну заяву зробив тернопільський «регіонал» О. Муц, який заявив, що особисто був свідком теплих відносин О. Тягнибока і представників влади.

Лідер комуністів П. Симоненко також заявляв, що «Свободу» фінансували «регіонами», щоб використати її для закріплення позицій правлячої партії. На думку лідера Компартії України, ВО «Свобода» є проектом влади, покликаним нейтралізувати активність комуністів. «Я кажу про те, чого історія нас навчила. “Свобода” була висунута для того, щоб не дати можливості працювати комуністам», – заявив П. Симоненко.

При цьому П. Симоненко ухилився від відповіді на питання, чи може він надати докази, що «Свобода» фінансується представниками Партії регіонів.

Для нинішньої влади така опозиція, як «Свобода» – це відмінний аргумент для зовнішнього та внутрішнього вжитку, що Партія регіонів – це не так уже й погано, вважає відомий польський журналіст М. Войцеховський. «Нарешті, заохочуючи об’єднану опозицію співпрацювати зі “Свободою”, влада ослаблює підтримку опозиції і Юлії Тимошенко на заході – мовляв, як ви можете підтримувати тих, хто заграє з фашистами. Одним словом, “Свобода” усім потрібна, а якби її не було, то її потрібно було б придумати – як партію В. Жириновського у Росії», – констатує журналіст.

Хоча до виборів Президента 2015 р. залишається ще багато часу, підготовка до них, на думку аналітиків, вже почалася. Директор політико-правових програм Центру ім. Разумкова Ю. Якименко розповів новинній службі «Голос Америки», що поки обставини складаються так, що рейтинг ВО «Свобода» може рости. «“Свобода” діє послідовно, і це їхня головна перевага. Говорити, як це вплине на підтримку партії населенням, ще рано. Але якщо політична сила проголошує певні цінності та доводить свою відданість їм практичними діями, не

йде на поступки партіям влади навіть там, де може мати особисті вигоди – це добре впливає на бачення її громадянами», – зазначає Ю. Якименко.

Існує й інша точка зору. Зокрема, нині аналітики говорять про проект Банкової, за яким на президентських виборах у другому турі має залишитися О. Тягнибок і В. Янукович. О. Тягнибока начебто готуються виставити радикалом-фашистом супроти поміркованого В. Януковича, який і переможе на виборах.

Наприклад, депутат от КПУ О. Голуб вважає, чим радикальніше поводить себе партія «Свобода» у парламенті, тим більше голосів отримає В. Янукович на президентських виборах. «Цілком зрозуміло, під чийм контролем перебували засоби масової інформації, насамперед електронні, перед виборами. Судячи з карт-бланш непарламентської партії “Свобода”, який вона отримала під час виборів, було зрозуміло, що пішла команда зверху – від влади», – сказав політик.

Нардеп також зазначив, що завдяки О. Тягнибоку В. Янукович переможе у другому турі президентських виборів. «З вересня місяця було зрозуміло, що у партії “Свобода” з’явилися дуже великі кошти для проведення масштабної рекламної кампанії. Думаю, це було б неможливо без сприяння партії влади. ...Таке представлення «Свободи» говорить про те, що це технологічний проект і буде виведення спаринг-партнерів на президентські вибори. О. Тягнибок на сьогодні – єдиний кандидат, завдяки якому В. Янукович перемагає у другому турі на президентських виборах», – сказав О. Голуб.

Отже, наразі «Свобода» має майбутнє. На сьогодні рейтинги її зростають. Сьогодні «Свобода» стала, в очах багатьох, лідером парламентського опору владі. Утім, для закріплення успіху за символічними кроками, на кшталт «розпарканення» ВР, «Свобода» має продемонструвати послідовні стратегічні кроки одразу у кількох площинах політичної дійсності в Україні та поза її межами (*Матеріали підготовлені з використанням таких інтернет-видань: Обозреватель (<http://obozrevatel.com>). – 2012. – 20.12; LB.ua (<http://lb.ua>). – 2013. – 15.01; Народний часопис «Новий час» (<http://www.newtime.lviv.ua>). – 2012. – 22.12; Українська правда (<http://www.pravda.com.ua>). – 2012. – 20.12; Сайт ВО «Свобода» (<http://www.svoboda.org.ua>). – 2013. – 16.01; Телеканал новин «24» (<http://24tv.ua>). – 2012. – 22.12; Главком (<http://glavcom.ua>). – 2012. – 13.12; ZN.UA (<http://dt.ua>). – 2012. – 28.12; Центр ім. Разумкова (<http://razumkov.org.ua>). – 2012. – 14.12).*

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

У рамках офіційного візиту Президента України В. Януковича до Об'єднаних Арабських Еміратів відбулася церемонія підписання двосторонніх документів. Зокрема, підписано Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки, молоді і спорту України та Міністерством вищої освіти і наукових досліджень Об'єднаних Арабських Еміратів про співробітництво в галузі вищої освіти і наукових досліджень.

Це створить правову основу для співробітництва між установами та організаціями України та ОАЕ в галузі вищої освіти та наукових досліджень шляхом взаємного обміну досвідом, науковою інформацією, навчальними програмами, викладацькими матеріалами тощо.

Крім того, підписано Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України і Генеральною адміністрацією молоді і спорту Об'єднаних Арабських Еміратів у сфері спорту. Укладення Меморандуму створить необхідні правові умови для розвитку двосторонніх українсько-еміратських відносин у галузі фізичної культури і спорту, зокрема співробітництва центральних органів виконавчої влади, відповідальних за формування та реалізацію державної політики у сфері спорту в Україні та ОАЕ, а також неурядових спортивних організацій, клубів, федерацій (*Прес-служба Міністерства освіти і науки, молоді та спорту* (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245823425&cat_id=244276429). – 2012. – 26.11).

* * *

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (КНУ) відвідав Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Болгарія в Україні К. Мінчев. Голову дипломатичної місії дружньої країни прийняв ректор КНУ академік Л. Губерський. Він розповів про наукову й освітню роботу в університеті та про міжнародну співпрацю. Зокрема, ректор КНУ підкреслив, що наука інтернаціональна, тому університет зацікавлений у спільних наукових проектах і розробках, має практику подвійних дипломів та докладає всіх зусиль, щоб кожен випускник КНУ відчував свою конкурентоспроможність не тільки на українському ринку праці, а й на ринку праці інших країн.

Ішлося про відновлення співпраці із Софійським університетом ім. Св. Климента Охридського (Болгарія) і надання їй нових ефективних стимулів. Угода про співпрацю між двома вищими навчальними закладами існує з 2001 р., проте співпраця розвивається не так інтенсивно, як хотілося б (*Освітній портал* (<http://www.osvita.org.ua/news/67858.html>). – 2012. – 3.12).

* * *

21–23 листопада 2012 р. в Брюсселі (Королівство Бельгія) відбулася нарада координаторів програми E-Twinning Plus. У нараді взяла участь відповідальна за імплементацію програми в Україні головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОНмолодьспорту О. Коваленко.

E-Twinning Plus є ініціативою Європейської комісії, яка спрямована на заохочення європейських шкіл співпрацювати між собою через використання інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ) шляхом надання необхідної інфраструктури (онлайн-інструментів, послуг, підтримки). Таким чином, вчителі, зареєстровані в мережі E-Twinning Plus, мають можливість встановлювати партнерські відносини і розвивати спільні проекти з європейськими школами в будь-якій предметній області з єдиною вимогою – використовувати ІКТ для розвитку своїх проектів і співпрацювати з вчителями з інших європейських країн.

Із січня 2013 р. Україна у рамках Східного партнерства приєдналася до робочого простору програми. Участь у цьому проекті надасть можливість для учнів: підвищити мотивацію для вивчення іноземних мов, так як вони отримають можливість спілкування зі своїми ровесниками з інших країн; покращити навички у використанні ІКТ. У свою чергу учителі встановлюватимуть прямі контакти з фахівцями з інших європейських країн та ознайомлюватимуться із зарубіжними методами викладання (*Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України (<http://www.mon.gov.ua/ua/news/2684-ukrayinski-ta-evropeyski-shkoli-spivpratsyuvatimut,-vikoristovuyuchi-ikt>). – 2012. – 4.12).*

Аерокосмічна і авіаційна галузі

3 грудня о 22:44 за київським часом з плаваючої платформи «Одісеї» в екваторії Тихого океану успішно стартувала українсько-російська ракета «Зеніт-3SL», яка вивела на орбіту американський супутник Intelsat-21. Це вже третій запуск української ракети за програмою «Морський старт» у 2012 р. Раніше «Зеніт» вивів на орбіту супутники 1 червня та 19 серпня.

Нагадаємо, перший і другий рівні триступінчатої ракети-носія спроектували фахівці КБ «Південне» і зробили на ПМЗ (Дніпропетровськ).

Президент програми «Морський старт» (Sea Launch AG) К. Карлсен відзначив, що черговий раз носій «Зеніт-3SL» зарекомендував себе як надійна система доставки супутників на орбіту з показником успішних запусків 95 % (*Освітній портал (<http://www.osvita.org.ua/news/67941.html>). – 2012. – 6.12).*

Здобутки української археології

Відділом охорони культурної спадщини Кіровоградської обласної державної адміністрації 5 грудня в приміщенні Кіровоградського обласного краєзнавчого музею відбулася прес-конференція за підсумками археологічних досліджень на Кіровоградщині в 2012 р. На захід було запрошено відомих вчених – археологів, які представляють академічні установи м. Києва, м. Одеси, Кіровоградської області та досліджували протягом останнього періоду ряд унікальних пам'яток археології області.

Цього року відбулися дослідження українсько-бриганської експедиції, вчені якої на території Новоархангельського району знайшли перший відомий храм в межах поселення трипільської культури, що вважається найбільшим поселенням людей Стародавньої Європи (6 тис. років). На території того ж району вже 15 років тривають дослідження міста часів Золотої Орди. На Новомиргородщині та Ульяновщині працювали науковці Інституту археології НАН України та Одеського національного університету ім. І. І. Мечнікова, що прийшли до цікавих наукових висновків, досліджуючи стоянки та поселення кам'яної доби. Зокрема, в Новомиргородському районі вчені копали найдавнішу пам'ятку культурної спадщини Кіровоградщини – стоянку неандертальців Андріївка-4, що датується часом 60–80 тис. років до н. е. (*Молодіжний онлайн-журнал «ГРЕЧКА»* (<http://gre4ka.com.ua/society/prezentuvaly-arheolohichni-znahidky.html>). – 2012. – 6.12).

Інформаційні технології

Створення українського павільйону інформаційних технологій в Силіконовій долині стане своєрідним «мостом» для перспективних українських фахівців, давши їм змогу обмінюватися досвідом з провідними світовими ІТ-компаніями та відкривши нові можливості для залучення інвестицій.

«Перспективні українські компанії в галузі інформаційних технологій зможуть презентувати у Силіконовій долині свої продукти, які вже мали певний успіх на ринку України, ознайомитися зі світовим досвідом і вже з його урахуванням активно розвивати свою подальшу діяльність. З іншого боку, павільйон – це канал і міст для України до інновацій, сучасних знань та інвестицій провідних світових компаній», – зазначив глава міжнародного департаменту Держінвестпроекту І. Жовква, який підписав меморандум з українського боку.

Цю думку поділяє й другий підписант – керівник американської компанії NestGSV Inc. К. Бароменд (Kaupvan Baroumand), який назвав створення

українського павільйону «мостом для інновацій між Україною та Силіконовою долиною». Крім того, за його словами, це дає Україні можливість стати «платформою для Східної Європи» в інформаційній галузі.

Третій підписант, директор компанії Ivesta International O. Супраженко, зауважила, що створення павільйону дасть змогу перспективним українським ІТ-компаніям мати офіс у Силіконовій долині упродовж трьох місяців в рамках спеціальної програми. За її словами, це допоможе молодим українським фахівцям краще зрозуміти, як просувати свої продукти у співпраці із західними інвесторами.

Меморандум про створення українського ІТ-павільйону в Силіконовій долині був підписаний під час роуд-шоу Держінвестпроекту в Стенфордському університеті у Пало-Альто (штат Каліфорнія) (*Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України* (<http://www.ukr-project.gov.ua/news/derzhinvestproekt-stvoryue-mist-mizh-ukrainoyu-ta-silikonovoyu-dolinoyu>). – 2012. – 28.11).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

Олеська площа на Львівщині, на якій планується видобувати сланцевий газ, не відповідає санітарним вимогам щодо охорони підземних вод. Про це повідомив доцент геологічного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка, кандидат геолого-мінералогічних наук В. Харкевич. Він зазначив, що при бурінні свердловин та гідророзриві у процесі видобування сланцевого газу використовуються реагенти четвертого, третього і другого класу небезпеки. За його словами, через густонаселеність у Львівській області немає таких місць, де можна було б бурувати свердловини, забезпечивши санітарні зони – 3 км від населеного пункту.

«Питання каналізування населених пунктів Львівщини не вирішується. З кожним роком підземні води забруднюються від того, що відсутня каналізація побутових стоків. Якщо ще додасться видобуток сланцевого газу, дуже великі дози шкідливих речовин будуть викидатися в навколишнє середовище. Забруднення відбуватиметься дуже швидко. Буде по суті екологічна катастрофа», – підкреслив науковець (*Західна інформаційна корпорація* (<http://zik.ua/ua/news/2012/11/28/381110>). – 2012. – 28.11).

* * *

Указом Президента України центральна частина акваторії Каркинитського залива Чорного моря в 385 кв. км об'явлена ботаническим заказником общего государственного значения в составе природно-заповедного фонда Украины. Для прийняття цього рішення потребувалося убеди-

тельное научное обоснование. В его подготовке принимали участие учёные Института биологии южных морей имени А. О. Ковалевского.

Н. Мильчакова, заведующая лабораторией фиторесурсов ИнБЮМа, кандидат биологических наук:

– Особенность и уникальность филлофоры, открытой главным образом в акватории западного шельфа Чёрного моря, состоят в её не прикрепленной ко дну водоёма форме. Нечто похожее можно встретить разве что в Саргассовом море, знаменитом своими бурыми водорослями. Черноморская филлофора окрашена в пурпурный, красный цвет и лежит пластами на дне. Водоросли – растения, а растения продуцируют кислород. Он необходим для развития и жизнедеятельности всех звеньев живой цепи: рыб, креветок, моллюсков, червей, великого разнообразия представителей донных биоценозов (сообществ растений и животных). Первооткрывателем филлофорного поля в северо-западной части Чёрного моря около 105 лет назад стал академик С. Зернов. Справедливо, что за полем филлофоры закрепилось название объекта – Филлофорное поле Зернова.

Со времени его открытия С. Зерновым в 1908 г. до наших дней оно постоянно привлекало внимание исследователей. С середины 70-х до начала 90-х годов минувшего столетия специалистами института и других научно-исследовательских учреждений было выполнено семь экспедиций. Некоторые из них целиком посвящались изучению уникального ботанического объекта; учеными и специалистами базы «Гидронавт» осуществлялись также погружения подводного спускаемого аппарата «Бентос-300». С его помощью впервые удалось сделать фотографии растений в их естественной среде, выполнить экспериментальные исследования.

В момент открытия объекта академиком С. Зерновым запасы филлофоры достигли 11 млн т, в 50-х годах прошлого столетия эти запасы сократились ориентировочно вдвое – до 4–5 млн т, а в начале 70-х годов уже тревожные цифры – 1,5–2 млн т. Учёные института и коллеги из других исследовательских учреждений пришли к одному выводу: филлофорное поле деградирует. Потому что такого уникального объекта нигде в мире нет, а филлофора гибнет и практически исчезла. Экспедиции, предпринятые на «Профессоре Водяницком» в 2010–2011 гг. на филлофорное поле Зернова, уже не зафиксировали её промышленных запасов. Откуда им взяться, если естественный прирост филлофоры там, где она сохранилась, сократился с прежних 4 и более килограммов в среднем на квадратный метр дна до 2–200 г сейчас.

В 2008 г. в северо-западной части Чёрного моря образован ботанический заказник общегосударственного значения «Филлофорное поле Зернова». В логичных обозначены его границы, разработаны мероприятия по охране растений и их восстановлению. На северо-западном шельфе Чёрного моря намечено пробурить свыше десятка скважин для разведки и добычи газа, половина из них – в границах ботанического заказника.

Проблема сохранения Филлофорного поля Зернова – проблема не только Украины, но и задача международного уровня. Говорить сегодня, что поле восстанавливается, – значит противоречить истинному положению дел. Будет ли оно сохранено – большой вопрос. У Малого филлофорного поля в Каркинитском заливе есть больше шансов уцелеть и восстановиться до прежних размеров и запасов. Например, новый ботанический заказник соседствует с Черноморским биосферным заповедником, частью Крымского заповедника «Лебяжий острова» и региональным ландшафтным парком «Бакальская коса». Защита природно-заповедных объектов там давно отлажена.

Доктор биологических наук А. Калугина-Гутник, открывшая Малое филлофорное поле, была признанным в стране ученым-альгологом. Она изучала морские водоросли. Ещё в 1993 г. она опубликовала статью о необходимости предоставления статуса заказника Филлофорному полю Зернова. Монографии, другие труды учёной являются настольными книгами для многих поколений исследователей. Ею создана широко известная школа альгологов и фитоценологов (*Калыко А. Дыхание «Поля Зернова» // Слава Севастополя (<http://slava.sebastopol.ua/2012.12.1/view/35609.html>). – 2012. – 1.12).*

* * *

Предложения Приазовского национального природного парка (ПНПП) по возвращению к жизни отработанных карьеров попали в тройку лучших проектов страны. Конкурс «Жизнь карьеров» объявила немецкая фирма по производству цемента и наполнителей, которая использует в том числе и полезные ископаемые Украины.

Весной-летом специалисты несколько раз побывали в экспедиции на объекте, где добываются известняк и глина. Занимает он в целом 82 га, отработано пока только 40 % карьера. Как восстановить эту площадь максимально быстро, и должны были предложить ученые.

Уникальность исследования в том, что ученые брали во внимание не только растения, которые видны невооруженным глазом, но и микроскопические организмы, находящиеся в почве. И выяснили, что примерно на 40-й день в отвалах появляются сине-зеленые водоросли, которые сменяются мхами, лишайниками, высшей сосудистой, а затем древесно-кустарниковой растительностью.

В самой глубокой части карьера, где велись работы 18 лет назад, уже сформировался разреженный лесной массив, в котором преобладали ивы и тополя. То есть восстановление земель идет естественным путем, но это процесс хаотичный, а его можно контролировать и ускорить. Ученые отобрали 66 видов растений, высадка которых в Желтокаменском карьере позволит провести его рекультивацию более эффективно. Так, бобовые культуры (астрагал, люцерна, клевер и др.) насытят почву азотом – основным питанием для представителей флоры. Дерновые закрепят грунт, а кустарники и деревья (боярышник, шиповник, скумпия кожевенная, жостер, сосна) помогут уберечь склоны карьера от эрозии и

плоскостного смыва грунта в его ложе. В принципе, спектр растительности достаточно широк и может быть применен и на других объектах.

На национальном этапе международного конкурса «Жизнь карьеров» работа Приазовского нацпарка, выполненная при поддержке Мелитопольского педуниверситета, заняла третье место и была отмечена призом в размере 1500 евро. Эти деньги пойдут сугубо на научную деятельность – командировки и приобретение оборудования, а сам проект, возможно, будет использован для спасения земель, где закончена добыча полезных ископаемых (*Данилина Е. Спасти карьер: Ученые Приазовского национального природного парка предложили свое видение рекультивации земель // Индустриальное Запорожье* (http://iz.com.ua/component/blog_calendar/?year=2012&month=12&day=04&modid=95&start=10). – 2012. – 4.12).

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

У Східноукраїнському національному університеті ім. В. Даля відбулася I Всеукраїнська науково-технічна конференція студентів, аспірантів і молодих учених «Сучасні тенденції розвитку приладобудування». Організатором заходу виступила кафедра приладів СНУ ім. В. Даля та Луганське обласне відділення Українського товариства неруйнівного контролю та технічної діагностики. Для участі в конференції в Далівський університет з'їхалося понад 140 представників вищих навчальних закладів з Алчевська, Луганська, Донецька, Харкова, Житомира, Києва, Вінниці, Сімферополя, Одеси, Івано-Франківська, Рівного та Львова.

Розглянуті на науковому заході доповіді відрізнялися якісним аналізом і широкою тематичною спрямованістю. У своїх дослідженнях автори розглядали проблеми та тенденції розвитку приладобудування в різних галузях науки і виробництва: машинобудуванні, вугільній та металургійній промисловості, екології, медицині, наноелектроніці, комп'ютерних науках (*Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України* (<http://www.mon.gov.ua/ua/region-alnews/2300-u-snu-im.-v.-dalya-obgovorili-problemi-neruynivnogo-kontrolyu>). – 2012. – 26.11).

* * *

На географічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка (КНУ) відбулась міжнародна науково-практична конференція «Молодь – географічній науці». Науковий форум молодих географів відбувається вже увосьме. Серед учасників конференції – молоді вчені й аспіранти з різних регіонів України та РФ.

Відкриваючи форум, декан географічного факультету професор Я. Олійник привітав учасників, побажав їм творчих успіхів у процесі

оприлюднення власних наукових розробок. Він зазначив, що подальший розвиток географічної науки неможливий без притоку молодих вчених. І саме тому обрана тематика науково-практичної конференції є гарною можливістю наукового диспуту для молодих вчених, під час проведення якого доцільно обговорити сучасний стан розвитку географічної науки, провести ґрунтовний аналіз розвитку окремих її складових, розробити науково обґрунтовані рекомендації щодо тенденцій розвитку нових наукових напрямів.

Доповіді молодих науковців охоплювали актуальні питання природничої та суспільної географії (в тому числі туризму, геоекології), а також картографії, геоінформаційних технологій, гідрології та кліматології (*Освітній портал* (<http://www.osvita.org.ua/news/67717.html>). – 2012. – 26.11).

* * *

Понад 200 студентів з обмеженими можливостями здобувають вищу освіту в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка. Цю програму створили в 2010 р. Її співавторами є вчені університету, а також фахівці Фонду соціального захисту інвалідів, Луганської обласної державної адміністрації та низки громадських організацій.

Крім запровадження актуальної навчальної програми, університет забезпечив також інші необхідні умови для того, щоб вища освіта стала доступною: вирішено питання психологічної підтримки, соціокультурної адаптації, діє сучасний центр фізреабілітації.

«Навчання студентів з обмеженими можливостями організовано за принципом інклюзії, – зазначив керівник реабілітаційного центру ЛНУ І. Кліменко. При такому підході люди з різними можливостями можуть досягати однакових результатів і не відчувати себе ізольованими від суспільства. Студенти з різними нозологіями (порушеннями розвитку) і звичайні студенти займаються в загальних групах, разом проводять вільний час».

Є в університеті й унікальний досвід: вперше в Україні 15 студентів з важкими порушеннями опорно-рухового апарату і вісім студентів з важкими порушеннями функції зору і слуху з різних регіонів здобувають вищу освіту за фахом «Здоров'я людини» і «Фізична реабілітація». Тобто, отримавши професію, зможуть самі працювати реабілітологами і допомагати людям з обмеженими можливостями (*Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України* (<http://www.mon.gov.ua/regionalnews/2660-lnu-im.-tarasa-shevchenka-nadae-yakisnu-osvitu-studentam-z-obmegeenimi-mogelivostyami>). – 2012. – 4.12).

* * *

У рамках V читань пам'яті В. Корецького на базі Дніпропетровського національного університету ім. Олесея Гончара відбулася Міжнародна наукова конференція на тему: «Актуальні проблеми вітчизняного права».

Організаторами конференції виступили Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Міжнародна асоціація істориків України і юридичний факультет ДНУ ім. Олесья Гончара.

Крім представників установ-організаторів, у роботі міжнародної наукової конференції взяли участь понад 100 вчених: представники правових шкіл Республіки Польща, Російської Федерації, Республіки Казахстан, вітчизняні відомі та молоді вчені, аспіранти та здобувачі. Науковці представляли Інститут права Корнего (м. Люблін), Російську правову академію Міністерства юстиції; Російський університет дружби народів (м. Москва); Казахський національний університет ім. Аль-Фарабі; Євразійський національний університет ім. Л. Н. Гумільова; Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»; Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова; Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана; Національну академію внутрішніх справ України; Харківський університет внутрішніх справ; Міжнародний гуманітарний університет та ін.

У наукових доповідях, проголошених на пленарному засіданні, доповідачі порушували проблемні питання порівняльного правознавства; теоретико-компаративістського дослідження юридичного механізму взаємодії норм національного та міжнародного права в умовах глобалізації; співвідношення правової і соціальної держави; конституційних гарантій прав громадян на місцеве самоврядування; комерціалізації технологій науково-дослідної діяльності класичних університетів як парадигми формування економіки інноваційного типу; кримінологічного забезпечення національної безпеки України в паливно-енергетичному комплексі України; відновлювального правосуддя у контексті перспективи для вітчизняної кримінально-правової політики; школи академіка В. М. Корецького як фундатора юридичної освіти і науки Придніпров'я.

Результати роботи учасників конференції, зокрема розроблені ними рекомендації, підтвердили актуальність і складність означеної проблеми, а отже, не викликає сумнівів у актуальності подальшого здійснення науково-дослідної роботи в цьому напрямку, залучення досвіду як теоретиків, так і працівників практичних підрозділів (*Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України* (<http://www.mon.gov.ua/ua/regionalnews/2648-u-dnu-rozglyadali-aktualni-problemi-vitchiznyanogo-prava>). – 2012. – 4.12).

* * *

У Міжрегіональній академії управління персоналом (МАУП) відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція на тему: «Україна в контексті світової цивілізації: традиції та сучасність». Конференція відбулася на базі кафедри українознавства Українсько-азербайджанського інституту соціальних наук і самоврядування Міжрегіональної академії

управління персоналом, в якій взяли участь провідні науковці, докторанти, аспіранти, магістри та студенти вищих навчальних закладів України.

Метою і завданням наукової конференції було об'єднання творчих зусиль науковців, викладачів, освітян, громадських діячів на вивчення і оптимізацію розвитку української державності, популяризація результатів наукових досліджень, які мають велике значення для подальшої консолідації нації та виховання національно свідомої інтелігенції України, Європи і світу, залучення до плідної співпраці молодих науковців і студентської молоді.

Вітальне слово взяв проректор з наукової роботи МАУП, доктор політичних наук, професор М. Головатий: «Векторів політики України досить багато, тому, захищаючи національні інтереси, захищаючи власний інформаційний простір, захищаючи власну культурну та духовну спадщину, так чи інакше ми торкаємося проблематики України в контексті світової цивілізації, що робить тему нинішньої конференції більш ніж актуальною».

Директор Українсько-азербайджанського інституту соціальних наук і самоврядування, доктор політичних наук, професор І. Бідзюра виступив зі вступним словом, адже цей день – черговий етап на шляху до розуміння України та її долі як соціально-правової держави в контексті світових перетворень.

На конференції пролунали доповіді про євроатлантичні інтеграційні прагнення України та долю ідеї соціально-правової держави у призмі реалій початку ХХ ст., про Україну та тюркський світ, про проблеми націотворення на сучасному етапі, про важливість нейтральності міжнародної політики України та комплекс меншовартості, про народні традиції, звичаї та важливість впровадження у навчальний процес історичних, археологічних та етнологічних джерел (*Освітній нормал* (<http://www.osvita.org.ua/news/67860.html>). – 2012. – 3.12).

Охорона здоров'я

В Харьковском национальном медицинском университете прошел симпозиум, посвященный проблемам редких заболеваний, питанию и этическим проблемам как глобальным составляющим качества жизни.

На симпозиум были приглашены специалисты Харьковского специализированного медико-генетического центра, Образовательно-научного института последипломного образования ХНМУ, Харьковского института клинической генетики ХНМУ и других учреждений.

Как отметили организаторы, впервые в работе симпозиума приняли участие родители детей с редкими заболеваниями, для которых состоялись занятия в школе по проявлению, лечению и реабилитации. Также в рамках этого мероприятия прошло заседание круглого стола, на котором были рассмотре-

ны все актуальные вопросы по данной тематике (*На симпозиуме – о редких болезнях // Харьковские известия* (<http://izvestia.kharkov.ua/online/20/1126524.html>). – 2012. – 24.11).

* * *

У рамках впровадження українсько-швейцарської програми «Здоров'я матері та дитини» у Вінниці відбулася обласна конференція лікарів акушерів-гінекологів. Під час неї, зокрема, було презентовано новий навчальний посібник для лікарів з ефективного догляду за вагітною жінкою.

Захід відбувся під гаслом «Постійне навчання лікаря – принципово важливий чинник покращення медичної допомоги», тож більшість часу учасники присвятили ознайомленню із сучасними технологіями допологової допомоги, узагальненими в посібнику.

За словами головного акушера-гінеколога області І. Кукурузи, використання нового посібника «Ефективний антенатальний догляд» допоможе збереженню репродуктивного здоров'я вінничанок, забезпечить більш якісне планування сім'ї, сприятиме зниженню материнської та перинатальної смертності (*Прес-служба МОЗ України* (http://www.moz.gov.ua/ua/portal/pre_20121127_1.html). – 2012. – 27.11).

* * *

Інститут електросварки ім. Патона с Інститутом хірургії і трансплантології ім. Шалимова провели трансляцію операцій, которые делают аппаратом на основе технологии сварки. Аппарат, который Институт им. Патона разработал еще 20 лет назад, постоянно обновляется. Украинцы провели уже около 100 тыс. операций.

Тепер медики хотят, чтобы такие приборы в Украине изготавливали в промышленных объемах. Если аналог будет стоить 30–20 тыс. у. е., то у нас – 5–10 тыс., заявляет директор Института им. Шалимова Ю. Полярченко.

Аппарат разделяет или соединяет ткани при температуре от 50 до 80 градусов. Главный хирург Министерства здравоохранения П. Фомин, который уже сделал более полутысячи операций, уверен, что освоить эти технологии может каждый.

Продолжительность операций сокращается до 50 % и не вызывает кровотечений. Также недавно начали использовать сварку при оперировании глаз. Врачи уверены, еще немного – и этот метод будет применяться во всех хирургических областях.

Ранее сообщалось, что в Украине выполнили первую операцию по удалению аденомы простаты малотравматичным методом – лапароскопично. За рубежом такие операции норма – украинским урологам для этого не хватает техники и опыта (*Левый берег* (http://society.lb.ua/science/2012/12/02/181018_ukrainskie_vrachi_nauchat_mir.html). – 2012. – 2.12).

В усіх регіонах України, враховуючи медико-соціальну значущість розвитку трансплантації, тривали наради та круглі столи з питань розвитку та реформування трансплантаційної служби України. Участь в заходах взяли науковці, громадські діячі, представники засобів масової інформації, благодійних і правозахисних організацій, релігійних конфесій, представники місцевих органів виконавчої влади та правоохоронці.

В управлінні охорони здоров'я Херсонської області відбулась конференція за участі заст. начальника управління охорони здоров'я Херсонської облдержадміністрації Н. Марченко, доцента, кандидата медичних наук, Заслуженого лікаря України З. Лашкул та представників релігійної громади Української православної церкви.

За словами З. Лашкул, сучасна трансплантологія дає змогу надати дієву допомогу багатьом хворим, які раніше були приречені на неминучу смерть або важку інвалідність. Практика вилучення органів для трансплантації у людей, що тільки померли, залишається найбільш поширеною у світі. Всього за 10 років в Україні зроблено трохи більше тисячі трансплантації, тоді як в сусідніх країнах показники значно вищі. Кількість зроблених операцій з трансплантації в нашій державі – всього 1,1% від необхідних.

Присутні на конференції зазначили, що сьогодні в українському суспільстві спостерігається протистояння щодо трансплантації органів померлих. Тому хворі, що потребують пересадки, виїжджають до інших країн, насамперед до Білорусі та Росії. Останніми роками, кажуть медики, наша держава фактично інвестує у трансплантологію сусідів, українці виїжджають і платять значні кошти, щоб зробити операції, які рятують їхні життя.

На сьогодні в державі діє Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів». Але досі, за словами лікарів, невирішеним лишається питання здійснення трансплантації від померлих осіб. Оскільки в Україні частина населення неоднозначно ставиться до презумпції згоди на такий вид трансплантації, то передусім, переконані медики, слід підвищити поінформованість суспільства у цьому питанні, а також підготувати відповідних фахівців.

Щодо питання, чи дозволяється християнину заповідати свої органи науці, представники священства, які були присутні на конференції, відповіли ствердно, мотивувавши це тим, що віддавати орган – це певне жертвоне служіння, прояв любові до ближнього, який хворіє чи потребує допомоги. Це має бути свідомий вибір кожної людини, зазначили служителі церкви (*Прес-служба МОЗ України (http://www.moz.gov.ua/ua/portal/pre_20121204_1.html). – 2012. – 4.12).*

Наукові видання

Підготовлено й видано **Методику системної діагностики впливу стану зовнішньої торгівлі на зміну рівня економічного суверенітету України Батченко Л. В.** Методика системної діагностики впливу стану зовнішньої торгівлі на зміну рівня економічного суверенітету України / Л. В. Батченко, О. О. Ашурков, О. Г. Ткаченко ; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк : Юго-Восток, 2012. – 77 с. ISBN 978-966-374-719-4.

Рекомендовано до друку: вченою радою Інституту економіко-правових досліджень НАН України (протокол № 10 від 26.12.2011р.) вченою радою Донецького державного університету управління (протокол № 4/14 від 22.12.2011р.)

Обґрунтовано структуру, загальні положення й оцінку впливу на зміни рівня економічного суверенітету України стану зовнішньої торгівлі й окремих її складових у системі світової та національної економіки з урахуванням ситуації, що склалася у відповідних галузях господарювання (*Институт экономико-правовых исследований*

(http://www.hozpravo.com.ua/news/index.php?ELEMENT_ID=660_. – 2012. – 8.11).

* * *

Вийшла друком колективна монографія «Економічний суверенітет держави та напрями його правового забезпечення». Економічний суверенітет держави та напрями його правового забезпечення : монографія / за ред. О. О. Ашуркова ; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк : Юго-Восток, 2012. – 406 с. ISBN 978 – 966 – 374 – 712 – 5.

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту економіко-правових досліджень НАН України (протокол № 10 від 26 грудня 2011 р.) Рекомендовано до друку вченою радою Донецького державного університету управління (протокол № 4/14 від 22 грудня 2011 р.).

Розглянуто проблеми правового забезпечення економічного суверенітету держави шляхом визначення економіко-правових важелів впливу на це явище, досліджено напрями трансформації державного суверенітету в умовах поглиблення міжнародних інтеграційних процесів, оцінено ризики та надано пропозиції щодо їх уникнення при укладанні угод про створення зон вільної торгівлі з ЄС, СНД і окремими державами, проаналізовано доцільність застосування механізмів валютної політики, технічного регулювання та потенціалу для самопосилення в окремих галузях економіки, запропоновано засади системної діагностики впливу зовнішньої торгівлі на зміну рівня економічного суверенітету України.

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів юридичних і економічних спеціальностей, усіх тих, хто цікавиться й замислюється над проблемами забезпечення економічних інтересів держави.

Творчий колектив складається з таких авторів: академік НАН України В. К. Мамутов – розділ 1, 9; канд. юрид. наук О. О. Ашурков – передмова, розділ 2, розділ 9, висновки; канд. юрид. наук Г. Д. Джумагельдієва – підрозділ 1.2; канд. наук з держ. управління Р. В. Овчаренко – розділ 3; канд. юрид. наук М. М. Дутов – розділ 4; О. Ю. Ілларіонов – розділ 5, висновки; д-р екон. наук Т. В. Філіпенко – розділ 6; канд. техн. наук В. В. Дятлова – розділ 7; д-р екон. наук Л. В. Батченко, канд. екон. наук О. Г. Ткаченко, К. Є. Моїсеєнко – розділ 8; д-р юрид. наук М. Л. Шелухін – розділ 10.

Авторський колектив висловлює велику подяку і вдячність доктору юридичних наук В. А. Устименко, доктору юридичних наук Р. Ф. Гринюку, доктору економічних наук Б. Г. Шелегеді за рецензування монографії, критичні зауваження й корисні пропозиції (*Інститут економіко-правових досліджень* (http://www.hozpravo.com.ua/news/index.php?ELEMENT_ID=659). – 2012. – 2.11).

* * *

28 грудня 2012 р. на засіданні Кабінету Міністрів України прийнята Постанова «Про додаткові заходи щодо забезпечення підготовки і видання науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією»». Постановою затверджено новий склад Головної редакційної колегії науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією». Головою редколегії обрано директора Українського інституту національної пам'яті, члена-кореспондента Національної академії наук України В. Солдатенка. Також до складу редколегії ввійшли міністр освіти і науки, молоді та спорту, представники інших центральних органів виконавчої влади та науковці.

Крім того, постановою передбачено продовжити науково-пошукову, дослідницьку та методичну роботу з опрацювання архівів Всеукраїнської надзвичайної комісії, Державного політичного управління, Наркомату внутрішніх справ, Комітету державної безпеки з метою відновлення історичної справедливості щодо жертв політичних репресій в Україні, реабілітованих відповідно до Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні»; забезпечити підготовку наступних томів науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» та наукового часопису «3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ» (два номери на рік) та ін.

Зазначимо, що станом на 1 червня 2012 р. за активної допомоги обласних рад, обласних державних адміністрацій, Служби безпеки України, Державної архівної служби України, наукової громадськості регіональними редколегіями серії «Реабілітовані історією» у 25 областях України та Автономній Республіці Крим видано 79 книг. Ряд областей видали вже восьмі та дев'яті кни-

ги обласних томів. Загальний обсяг надрукованих томів становив понад 50 тис. сторінок, опубліковано понад 630 нарисів, майже 3,7 тис. оригінальних документів, понад 1000 фотодокументів, оприлюднено понад 470 тис. прізвищ репресованих громадян України. Усього передбачається видання понад 110 книг серії. Створена й почала функціонувати в мережі Інтернет інформаційна система «Національний банк жертв політичних репресій радянської доби».

За архівно-кримінальними справами працівниками обласних науково-редакційних груп виявлено й складено картки на понад 700 тис. репресованих громадян. Розпочаті дослідження депортацій кінця 1920-х – 1950-х років та з'ясування імен депортованих громадян. Видано 36 номерів наукового журналу «3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ».

Видання науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» значно збагатило вітчизняну науку новим оригінальним фактичним матеріалом, ввело в науковий обіг і оприлюднило раніше закриті для дослідників документи вищого партійно-державного керівництва СРСР та УРСР, колишніх спеціальних служб, правоохоронних органів, відкрило широкі можливості для наукового вивчення й узагальнення проблем зародження та функціонування радянського тоталітаризму (*Урядовий портал* (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245851496&cat_id=244277212)).

Наука і влада

Верховна Рада України прийняла Постанову «Про присудження Премії Верховної Ради України найталановитішим молодим ученим в галузі фундаментальних і прикладних досліджень та науково-технічних розробок за 2012 рік». Постановою присуджено Премії Верховної Ради України найталановитішим молодим ученим в галузі фундаментальних і прикладних досліджень та науково-технічних розробок за 2012 р.:

– за роботу «Апроксимативні характеристики функціональних класів» А. Конограю, кандидату фізико-математичних наук, молодшому науковому співробітнику Інституту математики НАН України; Є. Овсію, кандидату фізико-математичних наук, науковому співробітнику Інституту математики НАН України; С. Янченку, кандидату фізико-математичних наук, молодшому науковому співробітнику Інституту математики НАН України;

– за роботу «Фотоніка та фізико-хімічні властивості квантово-розмірних напівпровідникових нанокристалів халькогенідів металів» В. Джагану, кандидату фізико-математичних наук, докторанту Інституту фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України; О. Раєвській, кандидату хімічних наук, старшому науковий співробітнику Інституту фізичної хімії

ім. Л. В. Писаржевського НАН України; за роботу «Проблеми розселення міського населення України та його міграцій» А. Мозговому, кандидату географічних наук, старшому науковому співробітнику Інституту географії НАН України; С. Западнюк, кандидату географічних наук, науковому співробітнику Інституту географії НАН України;

– за роботу «Фундаментальні механізми формування люмінесценції в нанодисперсних матеріалах» А. Масалову, кандидату фізико-математичних наук, старшому науковому співробітнику Інституту скінтіляційних матеріалів НАН України; О. Сорокіну, кандидату фізико-математичних наук, виконуючому обов'язки вченого секретаря Інституту скінтіляційних матеріалів НАН України; О. Вягіну, кандидату фізико-математичних наук, науковому співробітнику Інституту скінтіляційних матеріалів НАН України; І. Филімоновій, аспірантці Інституту скінтіляційних матеріалів НАН України;

– за роботу «Складні фториди металів та сполуки типу апатиту як матеріали для інтерференційної оптики й біосумісні матеріали: синтез, структура та функціональні властивості» Є. Тімухину, кандидату хімічних наук, науковому співробітнику Фізико-хімічного інституту ім. О. В. Богатського НАН України; С. Павлінчук, кандидату хімічних наук, молодшому науковому співробітнику Фізико-хімічного інституту ім. О. В. Богатського НАН України; Г. Нечипоренко, провідному інженеру Фізико-хімічного інституту ім. О. В. Богатського НАН України;

– за роботу «Елементарні квантово-хімічні моделі точкових мутацій ДНК» О. Броварець, кандидату фізико-математичних наук, науковому співробітнику Інституту молекулярної біології і генетики НАН України;

– за роботу «Наукове обґрунтування використання продукційних властивостей мікроводоростей для меліорації середовища і здобуття цінних речовин» А. Боровкову, кандидату біологічних наук, науковому співробітнику Інституту біології південних морів ім. О. О. Ковалевського НАН України; С. Горбуновій, кандидату біологічних наук, молодшому науковому співробітнику Інституту біології південних морів ім. О. О. Ковалевського НАН України;

– за роботу «Розробка технологічних засад для покращення ефективності методів генетичної інженерії рослин» Г. Баєр, кандидату біологічних наук, молодшому науковому співробітнику Державної установи «Інститут харчової біотехнології та геноміки НАН України»; О. Бурлака, аспірантці Державної установи «Інститут харчової біотехнології та геноміки НАН України»; І. Танасієнко, науковому співробітнику Державної установи «Інститут харчової біотехнології та геноміки НАН України»;

– за роботу «Мобільність і якість життя населення в умовах соціально-культурної трансформації суспільства: регіональний аспект» Н. Андрусішин, кандидату економічних наук, науковому співробітнику Інституту регіональних досліджень НАН України; М. Біль, кандидату наук з державного управління, науковому співробітнику Інституту регіональних досліджень НАН

України; Р. Теслику, кандидату географічних наук, старшому науковому співробітнику Інституту регіональних досліджень НАН України;

– за роботу «Мови національних меншин у мовно-культурному середовищі Криму» О. Тищенко-Монастирській, кандидату філологічних наук, молодшому науковому співробітнику Інституту мовознавства ім. О. О.Потебні НАН України;

– за роботу «Гібридні вейвлет-нейро-фаззи мережі в задачах інтелектуальної обробки даних за умов невизначеності» О. Винокуровій, кандидату технічних наук, провідному науковому співробітнику Харківського національного університету радіоелектроніки;

– за роботу «Інформаційне право та інформаційна безпека України» Б. Кормичу, доктору юридичних наук, професору Національного університету «Одеська юридична академія»;

– за роботу «Кристалохімічний аналіз як основа пошуку нових неорганічних сполук» П. Демченку, кандидату хімічних наук, старшому науковому співробітнику Львівського національного університету імені Івана Франка; Х. Міліянчук, кандидату хімічних наук, завідувачу редакції журналу «Хімія металів і сплавів» Львівського національного університету імені Івана Франка; С. Пукас, кандидату хімічних наук, науковому співробітнику Львівського національного університету імені Івана Франка; Я. Токайчуку, кандидату хімічних наук, старшому науковому співробітнику Львівського національного університету імені Івана Франка;

– за роботу «Наукове обґрунтування перспектив нафтогазоносності глибокостанурих порід-колекторів осадових басейнів України»: В. Хомину, кандидату геологічних наук, доценту Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу; С. Куровецю, кандидату геологічних наук, доценту Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу; Т. Здерці, кандидату геологічних наук, доценту Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу;

– за роботу «Стратегія цілеспрямованого синтезу біологічно активних сполук» А. Кривов'язу, кандидату хімічних наук, викладачу Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»; О. Свалявину, молодшому науковому співробітнику Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»; М. Сливці, молодшому науковому співробітнику Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»;

– за роботу «Тригенераційні технології для стаціонарної та суднової енергетики» А. Радченку, кандидату технічних наук, старшому науковому співробітнику, доценту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова; Р. Рижкову, інженеру Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова; Р. Радченку, кандидату технічних наук, старшому науковому співробітнику Національного університету кораблебуду-

вання імені адмірала Макарова; Д. Коновалову, кандидату технічних наук, доценту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова;

– за роботу «Формування триботехнічних властивостей бандажних полиць лопаток турбін ГТД композиційними сплавами системи Со-TiC» О. Тісову, кандидату технічних наук, молодшому науковому співробітнику Національного авіаційного університету;

– за роботу «Епізоотологічний моніторинг вірусної геморагічної септицемії форелі та розробка засобів діагностики» О. Гайдей, кандидату ветеринарних наук, науковому співробітнику Державного науково-контрольного інституту біотехнології і штамів мікроорганізмів;

– за роботу «Сучасне регулювання цивільних відносин: нетипові прояви» В. Крату, кандидату юридичних наук, доценту Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;

– за роботу «Наукове обґрунтування надання диференційованої нейропсихіатричної допомоги при надзвичайних ситуаціях» Н. Зданевич, науковому співробітнику Інституту клінічної радіології Державної установи «Національний науковий центр радіаційної медицини» НАМН України С. Чумаку, кандидату медичних наук, старшому науковому співробітнику Інституту клінічної радіології Державної установи «Національний науковий центр радіаційної медицини» НАМН України.

Відповідний проект постанови зареєстровано за № 11352 (*Верховна Рада України* (<http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/70618.html>). – 2012. – 6.12).

* * *

Верховна Рада України ухвалила Постанову «Про призначення у 2013 р. іменних стипендій Верховної Ради України для найталановитіших молодих вчених». Відповідно до документа, у 2013 р. призначити 30 іменних стипендій Верховної Ради України для найталановитіших молодих учених у розмірі 2 тис. грн щомісяця. Відповідний проект постанови зареєстровано за № 11353 (*Верховна Рада України* (<http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/70617.html>).

До уваги держслужбовця

В. Струнгар, б-р I кат. інформаційно-аналітичного відділу ФПУ НБУВ

Конституції та конституційний процес: реферативно-бібліографічна база даних Фонду Президентів України

Бібліографія країн Європи, Азії та Америки

Butt Simon, Lindsey Timothy **The constitution of Indonesia: a contextual analysis** = [Конституція Індонезії: контекстуальний аналіз]. – Oxford: Portland, Or.: Hart Publishing, 2012. – 292 p.

У книзі аналізується становлення і розвиток Конституції Індонезії та її значення для розвитку суспільства і держави. Розглянуто конституційні та політичні особливості Республіки Індонезія. Подається контекстуальний аналіз Конституції та зміни, які були прийняті з моменту її створення.

Gray Rachael **Statutes and the Constitution** = [Статути і Конституція]. – Law Society of South Australia, 2012. – 16 p.

Habermas Jurgen, Bouchindhomme Christian **La constitution de l'Europe** = [Європейська Конституція]. – Paris: Gallimard, impr., 2012. – 224 p.

Lalla R Kenneth **A Republic in constitutional transition: (Trinidad and Tobago)** = [Республіка під час конституційних змін: (Тринідад і Тобаго)]. – S.L.: s.n., 2012. – 305 p.

Ця книга представляє історичний огляд політичного розвитку Тринідаду і Тобаго від колонії до політичної незалежності. Представлений історичний огляд конституційного і політичного розвитку республіки та аналіз нинішніх конституційних змін.

Main J Thomas **Is the American constitution obsolete?** = [Чи дійсно американська конституція застаріла?]. – Durham, N.C.: Carolina Academic Press, 2012. – 316 p.

Rutledge B Peter **Arbitration and the constitution** = [Арбітраж і Конституція]. – Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2012. – 210 p.

Vermeule Adrian **The system of the constitution** = [Система Конституції]. – New York; Oxford: Oxford University Press, 2012.

Бібліографія країн СНД

Адучиева Б. Б. **Законодательная инициатива в парламенте: общее и особенное** / Б. Б. Адучиева // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов, 2012. – № 10, Ч. I. – С. 17–19.

Стаття розкриває поняття законодавчої ініціативи як найважливішої стадії законодавчого процесу в Російській Федерації. Особливу увагу автор приділяє правам та обов'язкам, переліку суб'єктів права законодавчої ініціативи в Державній думі Федеральних зборів Російської Федерації і народному хуралі (парламенті) Республіки Калмикія. На основі проведеного дослідження автором даються визначення законодавчої ініціативи і суб'єктів права законодавчої ініціативи, проводиться порівняльно-правовий аналіз на основі конституційних положень Російської Федерації і Республіки Калмикія, що стосуються суб'єктів права законодавчої ініціативи.

Гасанов К. К. **Содержание принципа неотчуждаемости основных прав человека** / К. К. Гасанов // Вестник Московского университета МВД России. – М., 2012. – № 3. – С. 134–137.

Аналізується сутність і основний зміст найважливіших вимог та елементів принципу невідчужуваності основних прав людини, які відображені в російському і зарубіжному конституційному законодавстві.

Кубышко М. В. **Становление законодательства Российской империи в области авторского права** / М. В. Кубышко // Вестник Московского университета МВД России. – М., 2012. – № 3. – С. 46–48.

У статті подається історико-правова характеристика нормативних правових актів у сфері правового регулювання авторських прав у дореволюційний період.

Кузнецова П. Ю. **Местное самоуправление как институт гражданского общества: организационно-правовое регулирование** / П. Ю. Кузнецова // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов, 2012. – № 9, Ч. II. – С. 95–99.

У статті аналізується різноманіття механізмів реалізації місцевого самоврядування в РФ, виявлена проблема недостатнього врахування інтересів громадян при формуванні муніципальної політики. Автор пропонує як метод її вирішення розширити діяльність громадських рад при органах місцевого са-

моврядування. Розроблено модель аналізу їх організаційно-правового статусу. Сформульовано рекомендації щодо вдосконалення організаційно-правових основ функціонування громадських рад.

Кутейников А. Е. Демократизация в приоритетах международных организаций / А. Е. Кутейников // Международные процессы. – М., 2012. – Т. 10, № 1. – С. 40–53.

У результаті прийнятого за підсумками Другої світової війни комплексу норм і договорів процес демократизації прийняв характер складного комплексу багатосторонніх «м'яких», непрямих впливів на протиположним насильницьким практикам зміни політичного ладу, що існували раніше. У західних країнах за аналогією з експортом товарів було розроблено механізм експорту демократії. Наводиться комплексний аналіз трансформації способів встановлення і підтримки провідними державами демократичного ладу в країнах світу. Порівняння різних аспектів проводиться щодо чотирьох стадій демократизації. Послідовно розглядається, як демократизація в різних сферах дедалі глибше зачіпає внутрішні справи держав. Передбачається, що цей процес ще далекий від свого завершення.

Бібліографічні ресурси України

Андрійчук Т. Українська модель демократії: політико-правовий контекст / Т. Андрійчук // Сучасна українська політика. – 2012. – К. : Вид-во «Центр соціальних комунікацій», 2012. – Вип. 27. – С. 61–69.

Даниляк О. О. Реформування інституту всеукраїнського референдуму: політико-правовий аспект / О. О. Даниляк // Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць. – 2012. – № 64 (№ 9). – С. 517–521.

Проаналізовано українське законодавство з питань референдумів та існуючі проблеми реалізації конституційного права народу на волевиявлення через всеукраїнський референдум. На основі аналізу рішень Конституційного Суду України та практики реалізації рішень, схвалених на всеукраїнському референдумі, виявлено загрози, що можуть вплинути на легітимність майбутніх політичних рішень.

Недюха М. П. Правова ідеологія у контексті парадигми українського державотворення / М. П. Недюха // Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України. – 2012. – Вип. № 4. – С. 5–9.

У статті обґрунтовується сутність правової ідеології українського суспільства як європейського типу ідеології, розкривається її державотворчий потенціал, перспективи розвитку.

Рафальський О. О. **Правове забезпечення діяльності посольств та дипломатичних місій Української Народної Республіки та Української держави (1917 – 1921 рр.)** / О. О. Рафальський // Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України. – 2012. – Вип. № 4. – С. 15–20.

У статті проаналізовано нормативні акти Української Центральної Ради, гетьмана П. Скоропадського та Директорії УНР, а також українських урядів, які забезпечили формування й порядок діяльності дипломатичних представництв України за кордоном у 1917– 1921 рр.

Сорока С. В. **Оптимізація співпраці Кабінету Міністрів з Верховною Радою України в процесі реалізації законодавчої функції** / С. В. Сорока // Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України. – 2012. – Вип. № 4. – С. 181–186.

Стаття присвячена проблемам оптимізації взаємодії уряду і парламенту в процесі реалізації законодавчої функції в Україні.

Фолес А. М. **Особливості формування контрольної влади (на прикладі України)** / А. М. Фолес // Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України. – 2012. – Вип. № 4. – С. 20–25.

У статті розглядаються конституційно-правові аспекти вдосконалення механізму реалізації державної влади в Україні, з огляду на можливість виділення контрольної гілки влади. Контроль та нагляд розглядаються як специфічна функція державної влади, що реалізується на відповідному інституційному рівні, має свої ознаки, специфіку тощо.

Янчук А. О. **Нормативне забезпечення установчої діяльності народу та перспективи його вдосконалення** / А. О. Янчук // Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України. – 2012. – Вип. № 4. – С. 44–49.

У статті досліджується стан, становлення та еволюція нормативного забезпечення установчої діяльності народу, аналізуються законопроекти, що спрямовані на зміну законодавчого забезпечення форм установчої діяльності народу, визначаються причини недосконалості нормативного врегулювання аналізованого питання та пропонуються відповідні пропозиції щодо його покращення.



Підп. до друку 30.01.2013.

Формат 60x84/16. Друк офс. Ум. друк. арк. 5,02.

Видається в друкованому та електронному вигляді

Адреса видавництва: 03039, м. Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3